
EIROPAS PADOME

MINISTRU KOMITEJA

Ministru komitejas

Ieteikums Rec(2006)5 dalībvalstīm

par Eiropas Padomes rīcības plānu personu ar invaliditāti tiesību un pilnīgas līdzdalības sabiedrībā veicināšanai: personu ar invaliditāti dzīves kvalitātes uzlabošana Eiropā 2006.–2015. gadā

(Pieņemusi Ministru komiteja 2006. gada 5. aprīlī
961. ministru vietnieku sanāksmē.)

Ministru komiteja,

atsaucoties uz 1959. gada 16. novembra Rezolūciju (59) 23 par Eiropas Padomes darbības paplašināšanu sociālajam un kultūras jomām;

ņemot vērā 1996. gada 2. oktobra Rezolūciju (96) 35, ar ko tiek grozīta Parci I vienošanās sociālajam un sabiedrības veselības jomām un tādējādi mainītas parci I s vienošanās struktūra, kā arī nolēmts uzprēskat noteikumu pamata, ar ko tiek aizstāti Rezolūcijas (59) 23 noteikumi, turpināt tās darbības, kas izstrādātas un līdz šim veiktas, pamatojoties uz šo rezolūciju un *inter alia* vērēstas uz personu ar invaliditāti integrāciju sabiedrībā, lai Eiropas lēmēn izstrādātu modeli saskaņotai politikai attiecībā uz personām ar invaliditāti, kā arī lai sekmētu tās stenošanu; šīs politikas pamatā ir pilsoniskās tiesības un neatkarīgas dzīves principi, tādējādi ietvertot visa veida (psiholoģisku, izglītības, arī imēni saistītu, kultūras, sociālu, profesionālu, finansiālu vai arhitektonisku) iekāušānās šā rēu novērēšanu;

ņemot vērēto, ka Eiropas Padomes mērēis ir stiprināt tās dalēbvalstu savstarpējo vienotību un kā uz šo mērēi *inter alia* var virēties, pieņemot kopēgus noteikumus invaliditētes politikas jomā, lai veicinātu politisko, pilsonisko, sociālo, kultūras un izglētības tiesību aizsardzību;

ņemot vērē Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrēvbū aizsardzības konvenciju (ETS Nr. 5);

ņemot vērē principus, kas ietverti prēskat tajā Eiropas Sociālajā hartā (ETS Nr. 163), proti, personu ar invaliditāti tiesības uz neatkarību, sociālo iekāušānu un līdzdalību sabiedrības dzēvē;

ņemot vērē 1993. gada ANO Paraugnoteikumus par vienlīdzēgām iespējām personām ar invaliditāti;

ņemot vērē Pasaulēes Veselības organizācijas (PVO) 2001. gada Starptautisko funkcionēšanas, nespējas un veselības klasifikāciju (ICF);

ņemot vērē Starptautiskās Darba organizācijas (ILO) 1983. gada Konvenciju par personu ar invaliditāti profesionālo rehabilitāciju un nodarbinātību (Nr. C159) un attiecēgo ILO 1983. gada Ieteikumu par personu ar invaliditāti profesionālo rehabilitāciju un nodarbinātību (Nr. R168);

---

emot v r Ministru komitejas Ieteikumu dal bvalst m Nr. R (92) 6 par saska otu politiku attiec b uz person m ar invalidit ti;

emot v r Malagas Ministru deklar ciju par person m ar invalidit ti “Ce uz piln gu pilsonisko l dzdal bu”, kas pie emta otraj Eiropas Personu ar invalidit ti integr cijas politikas ministru konferenc , kura notika Malag (Sp nij) 2003. gada 7. un 8. maij ;

emot v r Eiropas Padomes valstu un vald bu vad t ju augst k l me a san ksmes r c bas pl nu (CM(2005)80 gal g redakcija), kurš pie emts Varšav 2005. gada 17. maij un kur noteikta Eiropas Padomes loma un galvenie pien kumi turpm kajos gados;

emot v r Eiropas Padomes Parlament r s asamblejas Ieteikumu 1592 (2003) “Ce uz personu ar invalidit ti piln gu soci lo iek aušanu”;

apstiprinot, ka visas cilv kties bas un pamatbr v bas ir visp r gas, nedal mas un savstarp ji saist tas un ka person m ar invalidit ti ir j b t garant t m iesp j m piln gi izmantot š s ties bas un br v bas bez k das diskrimin cijas;

emot v r to, ka provizoriskais personu ar invalidit ti patsvars visu Eiropas iedz vot ju vid ir 10–15 %, ka galvenie invalidit tes c lo i ir slim bas, nelaimes gad jumi un vesel bas trauc jumi gados vecu cilv ku vid un ka ir gaid ms, ka personu ar invalidit ti skaits turpin s past v gi pieaugt, *inter alia* paredzam dz ves ilguma palielin šan s d ;

emot v r to, ka personu ar invalidit ti ties bu neveicin šana un iesp ju vienl dz bas nenodrošin šana ir uzskat ma par cilv ka cie as aizskaršanu;

emot v r to, ka, nodrošinot vienl dz gas iesp jas vis m sabiedr bas grup m, tiek sekm ta demokr tijas un soci l s koh zijas nodrošin šana;

p rliec b , ka vis s attiec gaj s politikas jom s starptautisk , valsts, re ion l un viet j l men ir j iek auj t da pieeja personu ar invalidit ti iek aušanas un piln gas l dzdal bas sabiedr b nodrošin šanai, kuras pamat ir cilv kties bas;

uzsverot nepieciešam bu integr t invalidit tes jaut jumus vis s nozar s ar saska otas politikas un koordin tas r c bas starpniec bu;

atz stot to darbu, ko veikusi Eiropas Padomes Personu ar invalidit ti rehabilit cijas un integr cijas komiteja (CD-P-RR), sast dot r c bas pl nu invalidit tes jom ;

uzsverot, ka ir b tiski izveidot partnerattiec bas ar personu ar invalidit ti nevalstiskaj m organiz cij m, stenojot un p rraugot r c bas pl nu invalidit tes jom ;

iesaka dal bvalstu vald b m, attiec gi emot v r katras valsts nacion l s, re ion l s un viet j s strukt ras un attiec gos pien kumus:

a) vajadz bas gad jum integr t valsts politik , ties bu aktos un praks tos principus, k ar stenot t s darb bas, kas nor d tas š ieteikuma pielikum iek autaj Eiropas Padomes r c bas pl n personu ar invalidit ti ties bu un piln gas l dzdal bas sabiedr b veicin šanai: personu ar invalidit ti dz ves kvalit tes uzlabošana Eirop 2006.–2015. gad ,

---

b) veicināt Eiropas Padomes rīcības plāna invaliditātes jomā 2006.–2015. gadam īstenošanu un piemērošanu tādās jomās, kas gan neietilpst valsts institūciju tiešajos pienākumos, bet kur šīm institūcijām ir noteikta vara vai varbūt noteikta loma,

c) šim nolīkam nodrošināt, ka šis ieteikums tiek iespējami plaši izplatīts vismācībspējīgajiem pusmācībspējiem, piemēram, organizējot izpratnes veidošanas kampaņas un sadarbojoties ar privāto sektoru un pilsonisko sabiedrību, sevišķi iesaistot personu ar invaliditāti nevalstiskās organizācijas.

Pielikums Ieteikumam Rec(2006)5

**Eiropas Padomes rīcības plāns
personu ar invaliditāti tiesību un pilnīgas līdzdalības sabiedrībā veicināšanai: personu
ar invaliditāti dzīves kvalitātes uzlabošana Eiropā 2006.–2015. gadā**

Saturs

1. Kopsavilkums

2. Ievads

3. Galvenie darbības virzieni

- 3.1. 1. darbības virziens: Līdzdalība politiskajā un sabiedrības dzīvē
- 3.2. 2. darbības virziens: Līdzdalība kultūras dzīvē
- 3.3. 3. darbības virziens: Informācija un komunikācija
- 3.4. 4. darbības virziens: Izglītība
- 3.5. 5. darbības virziens: Nodarbinātība, profesionālā orientācija un apmācība
- 3.6. 6. darbības virziens: Arhitektoniskā vide
- 3.7. 7. darbības virziens: Transports
- 3.8. 8. darbības virziens: Dzīve sabiedrībā
- 3.9. 9. darbības virziens: Veselības aprūpe
- 3.10. 10. darbības virziens: Rehabilitācija
- 3.11. 11. darbības virziens: Sociālā aizsardzība
- 3.12. 12. darbības virziens: Tiesiskā aizsardzība
- 3.13. 13. darbības virziens: Aizsardzība pret vardarbību un aunprātīgumu
- 3.14. 14. darbības virziens: Pārtika un attīstība
- 3.15. 15. darbības virziens: Izpratnes veidošana

4. Integrācijas aspekti

- 4.1. Ievads
- 4.2. Sievietes un meitenes ar invaliditāti
- 4.3. Personās ar invaliditāti, kam vajadzīga intensīva atbalsta
- 4.4. Bērni un jaunieši ar invaliditāti
- 4.5. Personu ar invaliditāti novecošanās
- 4.6. Personās ar invaliditāti – minoritātes un migranti

---

5. stenošana un pārraudzība

5.1. Ievads

5.2. stenošana

5.3. Pārraudzība

1. pielikums Malagas Ministru deklarācija par personām ar invaliditāti “Ceļš uz pilnīgu pilsonisko līdzdalību”, kas pieņemta otrajā Eiropas Personu ar invaliditāti integrācijas politikas ministru konferencē, kura notika Malagā (Spānijā) 2003. gada 7.–8. maijā.

2. pielikums Atsauces teksti

---

1. Kopsavilkums

1.1. Pamatuzdevums

1.1.1. Malagas Ministru deklarācija par personām ar invaliditāti

1992. gadā pēc pirmās Eiropas Invaliditātes politikas ministru konferences Ministru komiteja pieņēma lēmumu Nr. R (92) 6 par saskaņotu politiku attiecībā uz personām ar invaliditāti.

Šis pirmais ieteikums ietekmēja invaliditātes politiku vairākos desmitgadu garumā un veicināja tūlītēju jaunu iekārtu politiku izstrādi, kas ir sekmējusi personu ar invaliditāti stāvokļa uzlabošanu katrā valstī, tostarp starptautiskā līmenī.

Tomēr sabiedrībā ir notikušas būtiskas izmaiņas un ir vajadzīgas jaunas stratēģijas, lai nodrošinātu turpinātu sekmēt tūlītēju pieeju invaliditātes jautājumiem, kas pamatota uz sociālajām tiesībām un cilvēktiesībām.

2003. gada maijā otrajā Eiropas Ministru konferencē, kas norisinājās Spānijā pilsētā Malagā, par invaliditātes politiku atbildīgie ministri pieņēma Malagas Ministru deklarāciju par personām ar invaliditāti "Ceļš uz pilnīgu pilsonisko līdzdalību".

Tika norādīta atbilstoša stratēģija, lai izstrādātu tūlītēju Eiropas Padomes rīcības plānu invaliditātes jomā, kurā mērķis ir sekmēt cilvēktiesības un uzlabot personu ar invaliditāti dzīves kvalitāti Eiropā.

1.1.2. Pamatuzdevums

Eiropas Padomes rīcības plānā invaliditātes jomā 2006.–2015. gadam ir minēti pieņemtie Eiropas Padomes mērķi attiecībā uz cilvēktiesībām, diskriminācijas novēršanu, iespēju vienlīdzību, personu ar invaliditāti pilsoniskajām tiesībām un līdzdalību Eiropas politikas pamatnostādņu sarakstā invaliditātes jomā turpmākajiem desmitgadiem.

Šis rīcības plānā mērķis ir sniegt vispusīgas pamatnostādnes, kas ir gan elastiskas, gan pielāgojamas, lai atbilstu katrā valstī specifiskajiem nosacījumiem. Ir iecerēts, ka šīs pamatnostādnes politikas izstrādātājiem varēs izmantot kā ceļvedi, lai izstrādātu, pielāgotu un īstenotu atbilstošus plānus, programmas un novatoriskas stratēģijas, kā arī no jauna noteiktu šo plānu, programmu un stratēģiju centrālos darbības virzienus.

Eiropas Padome cenšas īstenot rīcības plānu invaliditātes jomā, nodrošinot visām dalībvalstīm atbalstu ieteikumu, padomu un ekspertu informācijas veidā.

1.2. Pamatprincipi un stratēģiskie mērķi

1.2.1. Pamatprincipi

Dalībvalstis turpina strādāt saskaņā ar pamatnostādņu mērķi diskriminācijas novēršanai un cilvēktiesību jomā, lai palielinātu personu ar invaliditāti neatkarību, izvairītos no atbalsta un uzlabotu dzīves kvalitāti, kā arī izpratni par invaliditāti kā vienu no cilvēku daudzveidības izpausmes veidiem.

Ir attiecīgi emti v r attiecīgi esošie Eiropas un starptautiskie dokumenti, l gumi un pl ni, seviš i t s izmai as, kas attiecas uz ANO starptautisk s konvencijas projektu par personu ar invalidit ti ties b m.

Eiropas Padomes soci l s koh zijas jaunaj strat ij (2004) ir nor d ts, ka ir vajadz gas seviš as saist bas, lai nodrošin tu cilv kties bu pieejam bu tiem cilv kiem, kas pak auti neaizsarg t bas riskam, piem ram, b rniem un jauniešiem, migrantiem un etnisko minorit šu p rst vjiem, person m ar invalidit ti un gados veciem cilv kiem.

Saska ar to pamatprincipu, kas atz ts r c bas pl n invalidit tes jom , sabiedr bas pien kums pret visiem t s pilso iem ir nodrošin t invalidit tes seku samazin šanu l dz minimumam, akt vi atbalstot vesel gu dz vesveidu, droš ku vidi, atbilstošu vesel bas apr pi, rehabilit ciju un atbalsta kopienas.

1.2.2. Strat iskie m r i

R c bas pl na invalidit tes jom galvenais nol ks ir b t praktiskam instrumentam, kas tiek piem rots, lai att st tu un stenotu t das dz votsp j gas strat ijas, ar ko nodrošin t piln gu personu ar invalidit ti l dzdal bu sabiedr b , k ar invalidit tes jaut jumu integr šanu vis s dal bvalstu politikas jom s. R c bas pl ns ir izstr d ts ar nol ku atbilst katras valsts specifiskajiem nosac jumiem, k ar tiem p rejas procesiem, kas norisin s daž d s dal bvalst s.

Taj ir ietverti ieteikumi veikt konkr tas darb bas valsts l men , k ar izgaismoti to maz k aizsarg to personu ar invalidit ti grupu aspekti, kas saskaras ar t d m specifiskiem š rš iem un probl m m, kuru risin šan ir j izmanto integr ta pieeja.

Tas rosina dal bvalstis atsaukties uz personu ar invalidit ti vajadz b m, sniedzot kvalitat vus un novatoriskus pakalpojumus, k ar nostiprinot esošos pas kumus.

R c bas pl na m r is ir b t par noder gu iedvesmas avotu priv tjiem uz mumiem, nevalstiskaj m organiz cij m un cit m starptautisk m organiz cij m. R c bas pl n personu ar invalidit ti nevalstisk s organiz cijas ir apl kotas k politikas izstr d kompetenti un lietprat gi partneri, un š s organiz cijas ir j iesaista t du l mumu pie emšanas proces , kas ietekm šo cilv ku dz vi, konsult joties ar t m k ieinteres taj m pus m. R c bas pl na stenošanu p rrauga un regul ri nov rt , lai noteiktu att st bu valsts l men , k ar lai dal tos ar labas prakses piem riem.

1.3. Galvenie darb bas virzieni

Eiropas Padomes r c bas pl na invalidit tes jom darb bas spektrs ir plašs, taj ir ietvertas visas galven s personu ar invalidit ti dz ves jomas. Š s galven s jomas ir attiec gi atspogu otas 15 darb bas virzienos, nor dot galvenos m r us un konkr tas darb bas, kas j steno dal bvalst m.

Darb bas virzieni ir r c bas pl na kodols. Tie attiecas uz š d m jom m:

- 1. L dzdal ba politiskaj un sabiedr bas dz v ,
- 2. L dzdal ba kult ras dz v ,
- 3. Inform cija un komunik cija,

-
- 4. Izglītība,
  - 5. Nodarbinātība, profesionālā orientācija un apmācība,
  - 6. Arhitektoniskā vide,
  - 7. Transports,
  - 8. Dzīves sabiedrība,
  - 9. Veselības aprūpe,
  - 10. Rehabilitācija,
  - 11. Sociālā aizsardzība,
  - 12. Tiesiskā aizsardzība,
  - 13. Aizsardzība pret vardarbību un aunprātīgumu,
  - 14. Pārtība un attīstība, un
  - 15. Izpratnes veidošana.

Lai veidotu un uzturētu demokrātisku sabiedrību, būtiska nozīme ir līdzdalībai politiskajā un sabiedriskajā dzīvē (1. darbības virziens), kā arī demokrātiskajos procesos. Personām ar invaliditāti ir jābūt iespējai ietekmēt savas kopienas likteni. Tādēļ ir būtiski, lai personām ar invaliditāti būtu iespēja izmantot savas balsstiesības un piedalīties politiskos un sabiedriskos pasākumos.

Lai pilnīgi iekļautos sabiedrībā, personām ar invaliditāti ir jābūt iespējai piedalīties ar sabiedrības kultūras dzīvē (2. darbības virziens). Ir jāveic atbilstoši pasākumi, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu iespēju piedalīties kultūras pasākumos un līdzdarboties asociācijās, kā arī attīstīt un izmantot savu radošo un intelektuālo potenciālu kā sevis pašu, tās sabiedrības labā.

Šajā saistībā priekšnoteikums ir informācijas un sakaru pieejamība (3. darbības virziens). Ir būtiski, lai valsts un privātie informācijas un sakaru pakalpojumu sniedzji ņemtu vērā personu ar invaliditāti vajadzības. Ir jāveic atbilstoši pasākumi, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu iespēju saņemt un sniegt informāciju uz vienlīdzīga pamata ar pārjiem sabiedrības locekļiem.

Vienlīdzīga izglītības pieejamība (4. darbības virziens) ir pamata prasība, lai nodrošinātu personu ar invaliditāti sociālo iekļaušanu un neatkarību. Izglītībai ir jāaptver visi dzīves posmi — no pirmsskolas līdz profesionālajai izglītībai, kā arī mūžizglītība. Lai atbalstītu personas ar invaliditāti vietējās sabiedrības vajadzības, ir jāveicina vispārējās izglītības un speciālās izglītības programmu savstarpējās sadarbības. Integrētā pieeja var arī sekmēt to personu izpratni par cilvēku daudzveidību, kam nav funkcionālo traucējumu.

Nodarbinātība, profesionālā orientācija un apmācība (5. darbības virziens) ir galvenie faktori, kas ietekmē personu ar invaliditāti sociālo iekļaušanu un ekonomisko neatkarību. Lai personām ar invaliditāti nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas iegūt un saglabāt darba vietu, ir nepieciešami tiesību akti, pasākumi un pakalpojumi. Apvienojot diskriminācijas novēršanas un pozitīvas rīcības pasākumus, kā arī integrējot nodarbinātības politikā tādus jautājumus, kas attiecas uz personu ar invaliditāti nodarbinātību, ir jāvairo vienlīdzīgā darba iespēju pieejamības jomā.

Pieejama arhitektoniskā vide (6. darbības virziens), kur nav šķēršļu, veicina iespēju vienlīdzīgi, neatkarīgi dzīvot, aktīvi līdzdalībai sabiedrībā un darba iespējas. Piemērojot universālā dizaina principu, vidi var padarīt pieejamu personām ar invaliditāti, kā arī novērst jaunu šķēršļu radīšanu.

Izstrādājot un ieviešot pieejamus transporta pakalpojumus (7. darbības virziens), ir paredzams, ka visos lēmējos būs tiski uzlabosies pasažieru transporta pakalpojumu pieejamība personām ar invaliditāti. Tas ir priekšnoteikums, lai panāktu personu ar invaliditāti neatkarību, pilnīgumu līdzdalību darbā tirgū un aktīvumu līdzdalību sabiedrībā.

Personām ar invaliditāti ir jābūt nodrošinātai iespējai dzīvot pilnībā iespējās neatkarīgi, tostarp pašiem izvēloties, kur un kā dzīvot. Neatkarīgās dzīves un sociālās iekļaušanas iespējās pirmkārt un galvenokārt rada dzīves sabiedrība. Lai veicinātu dzīvi sabiedrībā (8. darbības virziens), ir vajadzīga tādā stratēģiskā politikā, kas sekmē pāreju no institucionālās aprūpes uz tādām daļēji neatkarīgām dzīves modeļiem, kuri aptver plašu iespēju loku, sākot ar iespēju dzīvot patstāvīgi atsevišķi dzīvojamā dzīvoklī dzīvot kopā ar citiem cilvēkiem (kopdabojums). Tas ietver arī koordinētas pieejas izmantošanu, nodrošinot lietotāja noteiktus vietējos pakalpojumus, kā arī uz personu vērstas atbalsta struktūras.

Personām ar invaliditāti, tāpat kā tiem cilvēkiem, kuriem nav funkcionālo traucējumu, ir vajadzīga atbilstoša veselības aprūpe (9. darbības virziens), un viņiem ir jānodrošina vienlīdzīga kvalitāte veselības aprūpes pakalpojumu pieejamībā, kas respektē klienta tiesības. Šajā saistībā ir būtiski, lai veselības aprūpes speciālisti vairāk uzmanības pievērstu invaliditātes sociālajam modelim (būtiski apmēcīt to darīt).

Lai novērstu invaliditātes progresēšanu, atvieglotu invaliditātes sekas un veicinātu personu ar invaliditāti neatkarību, ir jāsteno tādās vispusīgās rehabilitācijas programmas (10. darbības virziens), kas ietver pieejamus un attiecīgus gadījumos – vietējos pakalpojumus.

Sociālās aizsardzības sistēmas pakalpojumi (11. darbības virziens), tostarp sociālā drošība, sociālā palīdzība un atbalsts, var uzlabot šo pakalpojumu saņēmēju dzīves kvalitāti. Personām ar invaliditāti ir jābūt nodrošinātām iespējai atbilstoši izmantot sociālās aizsardzības sistēmu, kā arī vienlīdzīgās iespējās izmantot šos pakalpojumus. Ja iespējams, ir jāveicina tāda politika, kas mazina atkarību no pabalstiem un sekmē pāreju uz nodarbinātību un neatkarību.

Tiesību sistēmā ir jābūt pieejamai personām ar invaliditāti uz vienlīdzīgu pamata ar pārējiem iedzīvotjiem. Tiesiskā aizsardzība (12. darbības virziens) ietver atbilstošu pasākumu veikšanu, lai novērstu pret personām ar invaliditāti vērsto diskrimināciju. Lai nepieautu un novērstu diskrimināciju, ir vajadzīga atbilstošas tiesiskās un administratīvās pamatnostādnes.

Novērst aunarīgumu rēķinā un vardarbību un pasargāt no tās iedzīvotjus (13. darbības virziens) ir arī sabiedrības uzdevums. Politikai jānodrošina personu ar invaliditāti aizsardzība pret jebkādu aunarīgumu rēķinā un vardarbību, kā arī atbilstošs atbalsts aunarīgās rēķinā un vardarbības upuriem.

Lai izstrādātu un īstenotu tādus politikas pasākumus, kuru pamatā ir kvalitātes informācija un pierādījumi, būtiska loma ir pētīšanai un attīstīšanai (14. darbības virziens), statistikas datu ieguvei un analīzei. Tāpat informācija ir noderīga, jo tā ļauj atpazīt jaunās problēmas un palīdz izstrādāt risinājumus. Ir būtiski arī noskaidrot labāko praksi un pārbaudīt sabiedrībā notiekošās izmaiņas.

Izpratnes veidošana (15. darbības virziens) ir galvenais jautājums, kas ir rēķinā pamatā. Ir jānovērš diskriminācija, uzvedība un stigmatizācija, nodrošinot pieejamu un objektīvu informāciju par funkcionālo traucējumu un invaliditātes sekām, lai sabiedrībā veicinātu

---

integr jošas politikas izstr di, ir vajadz ga dubult pieeja, kuras pamat ir šis r c bas pl ns un Eiropas Padomes soci l s koh zijas jaun strat ija (2004).

1.5. stenošana un p rraudz ba

Saska ar tiem pamatprincipiem, uz k pamatoti darb bas virzieni un integr cijas aspekti, R c bas pl na invalidit tes jom stenošanas strat ijas svar g kie elementi ir univers l dizaina principi, kvalit te, m c bas un integr šana. Univers l dizaina principus ir seviš i b tiski piem rot, lai uzlabotu vides pieejam bu un produktu izmantojam bu. Turkl t ir b tiski, lai politikas, pas kumu un pakalpojumu pamat b tu augsti kvalit tes standarti. Integr t pieeja ir b tiska gan politikas izstr d , gan pakalpojumu jom , jo t d j di tiek sekm ta virz ba uz iek aujošu sabiedr bu.

Katra dal bvalsts ir galvenok rt atbild ga par invalidit tes politikas stenošanu valsts l men un seviš i par t du konkr tu darb bu stenošanu, kas katr darb bas virzien noteiktas attiec b uz šo valsti. Lai noteiktu, k d s jom s ir vajadz ga att st ba un k das konkr tas darb bas j veic, dal bvalst m ies kum ir j nov rt esoš politika un t s pamatprincipi, apl kojot šo politiku un principus uz r c bas pl na invalidit tes jom uzmetuma fona.

Pamatojoties uz šo nov rt jumu, dal bvalst m j izstr d strat ijas, lai, emot v r valsts finanšu resursus, pak peniski saska otu valsts politiku ar tiem ieteikumiem un pamatprincipiem, kas nor d ti r c bas pl n invalidit tes jom .

stenojot un nov rt jot r c bas pl nu invalidit tes jom , dal bvalst m j tiecas uz vienotu pieeju un j veido partnerattiec bas ar attiec gaj m ieinteres taj m pus m, seviš i ar personu ar invalidit ti nevalstiskaj m organiz cij m.

Ir notikušas konsult cijas ar vis m attiec gaj m Eiropas Padomes organiz cij m un komitej m, lai veicinu sabiedr bas izpratni par r c bas pl nu invalidit tes jom un nodrošin tu t stenošanu.

Ministru komiteja izveidos piem rotu komisiju, kas vad s turpm ko izpildi, turkl t š komiteja var ieteikt dal bvalst m veikt konkr tu priorit ru jaut jumu padzi in tu anal zi. Lai r c bas pl na invalidit tes jom turpm k izpilde b tu iedarb ga, dal bvalstis izveidotajai komisijai regul ri sniedz b tisku inform cij u.

Iecelt komisija nodrošina, ka Ministru komiteja tiek regul ri inform ta par att st bu saist b ar r c bas pl na invalidit tes jom stenošanu.

2. Ievads

2.1. Pamatzdevums

R c bas pl n ir m in ts piel got Eiropas Padomes m r us attiec b uz cilv kties b m, diskrimin cijas nov ršanu, iesp ju vienl dz bu, personu ar invalidit ti pilsoniskaj m ties b m un l dzdal bu Eiropas pamatnost dn s invalidit tes jom turpm kajai desmitgadei.

Š r c bas pl na m r is ir sniegt vispus gas pamatnost dnes, kas ir gan elast gas, gan piel gojamas, lai atbilstu katras valsts specifiskajiem nosac jumiem. Ir iecer ts, ka š s pamatnost dnes politikas izstr d t ji var s izmantot k ce vedi, lai pl notu, piel gotu un

---

stenotu atbilstošus plānus, programmas un novatoriskas stratēģijas, kā arī no jauna noteiktu šo plānu, programmu un stratēģiju centrālos darbus virzienus.

Eiropas Padome centīsies īstenot rīcības plānu, nodrošinot vismaz daļēji kvalitatīvu konstruktīvu atbalstu ieteikumu, padomu un ekspertu informācijas veidā.

2.2. Paradigmas maiņa, personai ar invaliditāti kļūstot no pacienta par pilsoni

Pēdējās desmitgades laikā Eiropā ir notikušas būtiskas politiskas, ekonomiskas un sociālas pārmaiņas, kā arī attīstība tehnoloģiju jomā. Globalizācijas radītās iespējas un grūtības, informācijas un sakaru tehnoloģiju attīstība, nodarbinātības, bezdarba, veselības un demogrāfisko struktūru izmaiņas, migrācija, kā arī pēja uz tirgus ekonomiku rada pārmaiņas šajās jomās. Daudzas no šīm izmaiņām ir bijušas pozitīvas, un to ietekmē ir augušas cilvēku cerības un gaidas.

Personai ar invaliditāti vairs netiek uzskatīta par pacientu, kuram vajadzīga aprūpe un kurš nedod ieguldījumu sabiedrībā, tāpēc, lai šīs cilvēks, būdams pilntiesīgs sabiedrības loceklis, varētu pilnībā līdzdarboties tajā, ir jānovērš esošie šķēršļi. Šādi šķēršļi ir attieksme, kā arī sociālas, tiesiskās un vides šķēršļi. Tādā veidā ir jāturpina veicināt paradigmas maiņu, veco medicīnisko invaliditātes modeļi aizstājot ar tādus modeļus, kas pamatots uz sociālajām tiesībām un cilvēktiesībām.

Uzmanības centrā ir nonācis indivīds, būdams tādās saskaņotās, integrētās pieejas centrālās elementās, kas ievieš cilvēktiesības, pamatbūvstāvi un cieņu pret personu ar invaliditāti. Tā ietekmē daudzās Eiropas valstīs ir notikušas pārmaiņas, lai veicinātu aktīvu politiku, kas vismaz personām ar invaliditāti nodrošina iespēju pašiem lemt par savu dzīvi. Līdztekus ir mainījusies nevalstisko organizāciju loma kopumā un sevišķi personu ar invaliditāti nevalstisko organizāciju nozīmē. Tās ir kļuvas gan par valdību, gan personu ar invaliditāti partneriem, pildot aizstājēju un pakalpojumu sniedzēju lomu vai esot kā ekspertu zināšanu un kompetences avots.

Rīcības plāns ir izstrādāts elastīgi, lai būtu iespējams ņemt vērā turpmāku tehnoloģiju attīstību un citas pārmaiņas.

Nesenās pārmaiņas biotehnoloģijas jomā un to iespējams pielietojums ir radījuši bažas personu ar invaliditāti vidū, šī ietekme sniedzas tiktāl, ka reizēm tiek apšaubītas pat tiesības uz dzīvību. Šajā plānā ir aplūkotas personu ar invaliditāti sociālā iekļaušana un pilnīga līdzdalība, tāpēc autoriem nav šķitis piemēroti iekļaut tajā medicīniskus jautājumus, piemēram, pirmsdzemdību diagnozi un likumus par abortiem pastāvīgo diskrimināciju invaliditātes dēļ.

Tomēr šie jautājumi neapšaubami ir būtiski un ir ļoti svarīgi nodrošināt, ka personas ar invaliditāti ar to pārslēgtās organizāciju starpniecību līdzdarbojas attiecīgās valsts un starptautiskajās tīkās un biotikas komitejās, kas risina šos jautājumus.

2.3. Malagas Ministru deklarācija

Otrā Eiropas Personu ar invaliditāti integrācijas politikas ministru konference, kas Spānijā pilsētā Malagā notika 2003. gada 7. un 8. maijā, savu darbu veltījis pamatot uz pirmās Eiropas Ministru konferences, kura notika 1991. gadā un kuras darba rezultāts bija Ministru

---

komitejas Ieteikums Nr. R (92) 6 par saskaņotu politiku attiecībā uz personām ar invaliditāti. Šis ieteikums, kas pieņemts 1992. gada 9. aprīlī, vairākus desmit gadus ietekmēja Eiropas Padomes dalībvalstu invaliditātes politiku un sekmēja tās iekārtības politikas izstrādi un īstenošanu, kura ir pozitīvi ietekmējusi personu ar invaliditāti stāvokli katrā valstī, tostarp starptautiskā līmenī. Tomēr ministri atzina, ka šis darbs ir jāturpina, lai rastu tīklus risinājumu invaliditātes jautājumiem, ņemot vērā vides pārmaiņas.

Malagas Ministru deklarācijā "Ceļš uz pilnīgu pilsonisko līdzdalību", kas pieņemta konferencē, ministri pauda uzskatu, ka viņu galvenais mērķis turpmākajai desmitgadei ir turpināt uzlabot personu ar invaliditāti un to īmeņu dzīves kvalitāti. Ir vajadzīga jauna stratēģija, lai atspoguļotu invaliditātes sociālo modeli, kā arī personu ar invaliditāti un sabiedrības pieaugošās cerības.

Ministri uzskatīja, ka šī stratēģija ietvertā drošības plānā, kurā mērķis ir novērst visa veida diskrimināciju pret jebkura vecuma personām ar invaliditāti. Šajā drošības plānā pašā uzmanība jāpievērš sievietēm ar invaliditāti, tām personām ar invaliditāti, kurām vajadzīga intensīva atbalsta, kā arī gados vecāku personām ar invaliditāti, lai nodrošinātu šiem cilvēkiem iespēju stenot savas cilvēktiesības, pilsoniskās tiesības un pamatbrīvības.

2.4. Pamatnostādnēs cilvēktiesību jautājumos

Eiropas Padome un tās dalībvalstis turpinās strādāt diskriminācijas novēršanas un cilvēktiesību pamatnostādņu ietvaros, lai pasargātu personas ar invaliditāti no visa veida diskriminācijas un vardarbības, kā arī lai visās politikās jomās integrētu jautājumus, kas saistīti ar vienlīdzīgu iespējām personām ar invaliditāti.

Izstrādājot drošības plānu, dalībvalstis vēlas atzīt to esošo juridisko līgumu, tiesību aktu, standartu un politikas ietekmi, kas sekmē vienlīdzīgu attieksmi pret personām ar invaliditāti un personu ar invaliditāti cilvēktiesībās. Eiropas Līguma stingru pamatu šajā jomā veido Ministru komitejas Ieteikums Nr. R (92) 6. Eiropas Savienības tiesību akti un programmas ir nākamais solis šajā virzienā, un Eiropas Komisijas drošības plānā būs noteikts, kādā veidā Eiropas institūcijas turpmāk izstrādās un īsteno invaliditātes politiku. Eiropas Padomes sociāls kohēzijas jaunā stratēģija (2004) ir ietverta pašā apņemšanās nodrošināt to individuālo un sabiedrības grupu tiesības, kas sevišķi pakārti neaizsargātības un sociāls atstumtības riskam.

Papildus esošajiem Eiropas dokumentiem ir jāņem vērā ANO Paraugnoteikumi par vienlīdzīgu iespējām personām ar invaliditāti, galvenie ANO līgumi cilvēktiesību jomā, kā arī tās izmaiņas, kas attiecas uz ANO starptautiskās personu ar invaliditāti tiesību konvencijas projektu.

2.5. Stratēģiskie mērķi

Šī drošības plāna galvenais mērķis ir nodrošināt personu ar invaliditāti pilnīgu līdzdalību sabiedrībā un galu galā ar invaliditātes jautājumu integrāšanu visās politikās jomās.

Šis plāns sniedz vispusīgu pamatnostādni, ko veido konkrēti ieteikumi, turklāt šīs pamatnostādnēs ir gana elastīgas, lai tās pielāgotu atbilstīgi katras valsts specifiskajiem apstākļiem. Tādējādi tajā ir attiecīgi ņemta vērā dalībvalstu eogriskā, ekonomiskā, kultūras un sociālā daudzveidība, kā arī atzīts, ka daudzās dalībvalstīs notiek pārveides procesi.

Šis plāns ir iecerēts kā praktisks instruments, lai politikas veidotāji to izmantotu kā ceļvedi, izstrādājot un īstenojot piemērotas stratēģijas, kas vērstas uz galvenajām prioritātēm.

Šis plāns būs noderīgs atbalsts tām valstīm, kam jāizstrādā pirmais nacionālais cilvēktiesību plāns personu ar invaliditāti integrācijas jomā, kā arī palīdzēs turpināt attīstību šajās jomās tām valstīm, kur šāda politika un plāni jau ir izstrādāti.

Šis plāns dalībvalstīm palīdzēs veicināt aktīvu politiku, kas nepieļauj diskrimināciju un veicina tiesības uz iespēju vienlīdzību, paredzot iedarbīgus tiesiskās aizsardzības līdzekļus gadījumā, ja šīs tiesības tiek pārkāptas.

Tas rosina dalībvalstis atsaukties uz personu ar invaliditāti vajadzībām, sniedzot kvalitatīvus un novatoriskus pakalpojumus, kā arī nostiprinot esošos pasākumus.

Tas ir noderīgs iedvesmas avots privātiem uzņēmumiem, nevalstiskajām organizācijām un citām starptautiskām organizācijām.

Visbeidzot jāmin šīs cilvēktiesību plāna visbiežāk iezīmē, proti, tas veicina raksturīgi svarīgo koncepciju, kas nosaka, kā ar personām ar invaliditāti un to pārstāvjām ir jākonsultējas tādā lēmumu pieņemšanas procesā, kuri skar šo cilvēku dzīvi, gan lemjot par valsts politikas izstrādi, gan par individuāliem jautājumiem.

Cilvēktiesību plāna īstenošana regulāri tiek novērtēta, lai noteiktu attīstību un dalītos ar labas prakses piemēriem. Lai pārraudzītu attīstību un novērtētu iznākumu valsts līmenī, ir vajadzīgi iedarbīgi un realizējami mehānismi.

2.6. Struktūra un saturs

Cilvēktiesību plāna invaliditātes jomā darbības joma ir plaša un tajā ir ietvertas visas galvenās personu ar invaliditāti dzīves sfēras, piemēram, mājoklis, izglītība, nodarbinātība, mobilitāte un izpratnes veidošana. Šīs galvenās jomas ir attiecīgi atspoguļotas darbības virzienos, kas veido cilvēktiesību plāna kodolu.

Plānā ir iekļauti integrācijas aspekti, piemēram, tie, kas attiecas uz sievietēm un meitenēm, bērniem un jauniešiem ar invaliditāti, kā arī personu ar invaliditāti novecošanos, tādām personām ar invaliditāti, kurām vajadzīga intensīva atbalsts, un tām personām ar invaliditāti, kuras ir piederīgas minoritātēm un migrantu kopienām.

Cilvēktiesību plānā ir attiecīgi ņemti vērā attiecīgie esošie Eiropas un starptautiskie dokumenti, līgumi, plāni un tās izmaiņas, kas attiecas uz ANO starptautiskās konvencijas projektu par personu ar invaliditāti tiesībām.

Vieni no šīs cilvēktiesību plāna galvenajiem pamatprincipiem ir diskriminācijas novēršana, iespēju vienlīdzība, personu ar invaliditāti neatkarība un pilnīga līdzdalība.

Cilvēktiesību plāna pamatelementi ir vispārīgie pamatprincipi, galvenie darbības virzieni, integrācijas aspekti, īstenošanas un turpmākās izpildes mehānismi, kā arī pakāpenisks īstenošanas process. Cilvēktiesību plāns ir atbilstoši strukturēts.

R c bas pl n nav sniegta invalidit tes definicija. Komiteja vienoj s, ka šis ir katras dal bvalsts un t s nacion l s politikas jaut jums.

L dz gi r c bas pl n nav iek auts konkr ts darb bas virziens attiec b uz profilaksi. T k invalidit tes sekas ietekm gan indiv du, gan vi a imeni un sabiedr bu kopum , šis jaut jums ir b tisks k person m ar invalidit ti, t tiem cilv kiem, kam funkcion lo trauc jumu nav, k ar vald b m. Saska ar Pasaules Vesel bas organiz cijas (PVO) Starptautisko klasifik ciju par funkcionalit ti, invalidit ti un vesel bu (*ICF*)¹ šaj r c bas pl n kopum ir apl kota r c bas un l dzdal bas ierobežojumu att st bas profilakse. T d j di r c bas pl n ir atz ta *ICF* un dal bvalstis ir rosin tas izmantot šo klasifik ciju k standartiz cijas pamatnost dnes.

Komiteja uzskat ja, ka pašreiz j s izmai as rstniec b , uzlabojumi agr nas invalidit tes diagnostikas un sabiedr bas vesel bas politikas jom ir j apl ko attiec gaj m Eiropas Padomes komitej m.

Saska ar to principu, kas atz ts r c bas pl n , sabiedr bas pien kums pret visiem t s pilso iem ir nodrošin t invalidit tes seku samazin šanu l dz minimumam, akt vi veicinot vesel gu dz vesveidu, droš ku vidi un sabiedr bas atbalstu. Šie jaut jumi ir apl koti daž dos darb bas virzienos, seviš i tajos, kas attiecas uz vesel bas apr pi un rehabilit ciju.

2.7. Pamatprincipi

Uz šo r c bas pl nu attiecas š di pamatprincipi:

- diskrimin cijas aizliegums,
- iesp ju vienl dz ba,
- personu ar invalidit ti piln ga l dzdal ba sabiedr b ,
- cien t daž d bu un pie emt invalidit ti k vienu no cilv ku daudzveid bas izpausm m,
- cie a un individu la autonomija, tostarp br v ba pie emt l mumus,
- sieviešu un v riešu l dzties ba,
- ar personu ar invalidit ti p rst v bas organiz ciju starpniec bu gan individu l , gan sabiedr bas l men nodrošin t personu ar invalidit ti l dzdal bu t du l mumu pie emšan , kas ietekm vi u dz vi.

2.8. Proced ra

R c bas pl na izstr de aizs k s 2003. gada oktobr , Eiropas Padomes Personu ar invalidit ti rehabilit cijas un integr cijas komitejas (*CD-P-RR*) 26. sesij . Lai veicin tu šo procesu, r c bas pl na izstr des nol k tika izveidota darba grupa, ko pilnvaroja *CD-P-RR* un kam pal dz ja *ad hoc* izstr des grupa.

R c bas pl n ir pausts atbalsts personu ar invalidit ti nevalstiskaj m organiz cij m, kas ir speci lu zin šanu avots, un t s ir apl kotas k kompetenti partneri politikas izstr des proces . T tad Eiropas Invalidit tes forumam, kas p rst v personu ar invalidit ti organiz cijas, ir bijusi b tiska un akt va noz me, izstr d jot Eiropas Padomes r c bas pl nu invalidit tes jom .

---

¹ Žen va, 2001. gads.

Lai vairotu sabiedrības izpratni par cilvēku invaliditāti un nodrošinātu tās stenošanu, ir notikušas konsultācijas ar visām attiecīgajām Eiropas Padomes organizācijām un komitejām.

3. Galvenie darbības virzieni

Cilvēku ir norādītas konkrētas darbības, kas veicamas dažādu politikas jomu un kopumu var nodrošināt visaptverošas pamatnostādnes, lai izstrādātu un attīstītu valsts politiku un stratēģijas invaliditāti, kā arī lai izstrādātu un attīstītu vispārīgo politiku nolūkā veicināt personu ar invaliditāti pilnīgā līdztulībā sabiedrībā.

Darbības virzieni ir izstrādāti, pamatojoties uz Malagas Ministru deklarāciju par personām ar invaliditāti "Ceļš uz pilnīgu pilsonisko līdztulību", kas pieņemta otrajā Eiropas Personu ar invaliditāti integrācijas politikas ministru konferencē Spānijā pilsētā Malaga 2003. gada maijā, kā arī uz Eiropas Padomes Ieteikumu Nr. R (92) 6 par saskaņotu politiku attiecībā uz personām ar invaliditāti, emotīvā attīstībā Eiropas kopumā.

Katrs darbības virziens ir norādīti galvenie mērķi un konkrētas darbības, kas jāveic dalībvalstīm un attiecas uz šādām jomām:

1. Līdztulība politiskajā un sabiedrības dzīvē,
2. Līdztulība kultūras dzīvē,
3. Informācija un komunikācija,
4. Izglītība,
5. Nodarbinātība, profesionālā orientācija un apmācība,
6. Arhitektoniskā vide,
7. Transports,
8. Dzīve sabiedrībā,
9. Veselības aprūpe,
10. Rehabilitācija,
11. Sociālā aizsardzība,
12. Tiesiskā aizsardzība,
13. Aizsardzība pret vardarbību un aunsprātīgumu,
14. Pārtika un attīstība, un
15. Izpratnes veidošana.

3.1. 1. darbības virziens: Līdztulība politiskajā un sabiedrības dzīvē

3.1.1. Ievads

Demokrātiskās sabiedrības attīstība būtiska nozīme ir visu pilsoņu līdztulībai politiskajā un sabiedriskajā dzīvē, kā arī demokrātiskajam procesam. Sabiedrībā ir jāatpoguļots pilsoņu daudzveidība, kā arī jāizmanto šo cilvēku dažādie pieredze un zināšanas. Tādā veidā ir svarīgi nodrošināt personām ar invaliditāti iespēju izmantot savas balsstiesības, kā arī tiesības piedalīties šādā veidā darbībās.

Ir jādara viss iespējams, lai radītu tādus vidi, kur personas ar invaliditāti tiek rosinātas līdzdarboties politikā vietējā, reģionālā, valsts un starptautiskā līmenī un kur viņiem ir iespēja to darīt. Tas iespējams, vien radot tādus nosacījumus, saskaņā ar kuriem visi cilvēki var stenot savas politiskās tiesības.

J nor da, ka kopum sieviešu ar invalidit ti un jauniešu ar invalidit ti patsvars to cilv ku vid , kas ie em p rst vju amatus, ir neliels. Ir b tiski rosin t ar šos cilv kus l dzdarboties p rst vju grup s, k ar veicin t vi u iek aušanu taj s.

3.1.2. *M r i*

i) Akt vi veicin t t das vides izveidi, kur personas ar invalidit ti uz vienl dz ga pamata ar p r jiem sabiedr bas locek iem var l dzdarboties politiskaj s partij s un pilsoniskaj sabiedr b ,

ii) piln gi atspogu ot sabiedr bas daudzveid bu, palielin t personu ar invalidit ti l dzdal bu politiskaj un sabiedriskaj dz v visos l me os — viet j , re ion laj , valsts un starptautiskaj ,

iii) str d t, lai veicin tu sieviešu ar invalidit ti un jauniešu ar invalidit ti, k ar to personu ar invalidit ti l dzdal bu visos politikas l me os, kur m vajadz gs intens vs atbalsts,

iv) nodrošin t, ka, lemjot par invalidit tes politiku, tiek emtas v r personu ar invalidit ti un vi u p rst v bas organiz ciju intereses, k ar nodrošin t personu ar invalidit ti un vi u p rst v bas organiz ciju iesaisti šaj proces .

3.1.3. *Konkr tas dal bvalstu darb bas*

i) Lai personas ar invalidit ti var tu stenot savas demokr tisk s ties bas, nodrošin t, ka balsošanas k rt ba un telpas, kur s notiek balsošana, ir vi iem piem rotas un pieejamas, k ar vajadz bas gad jum aut šiem cilv kiem sa emt balsošanas proces nepieciešamo pal dz bu,

ii) aizsarg t personu ar invalidit ti ties bas balsot aizkl ti un vajadz bas gad jum , p c cilv ka l guma, at aut, ka balsošanas proces vi am pal dz paša izv l ta persona,

iii) nodrošin t, ka invalidit tes d cilv kiem netiek liegtas balssties bas vai ties bas kandid t v l šan s,

iv) nodrošin t, ka v l šanu inform cija ir pieejama visa nepieciešam veida alternat vos form tos un ka t ir viegli saprotama,

v) rosin t politisk s partijas un citas pilsonisk s sabiedr bas organiz cijas sniegt inform ciju pieejam veid un, organiz jot publiskas san ksmes, piev rst uzman bu pas kuma pieejam bai,

vi) rosin t personas ar invalidit ti, seviš i sievietes un jauniešus, viet j , re ion l un valsts l men veidot personu ar invalidit ti p rst v bas organiz cijas, lai l dzdarbotos politik visos t s l me os un ietekm tu to,

vii) rosin t, ka demokr tisk l mumu pie emšanas proces personas ar invalidit ti un vi u organiz cijas tiek uzklausi uz vienl dz ga pamata ar p r jiem sabiedr bas locek iem,

viii) stenot attiec gos noteikumus, kas iek auti Ministru komitejas Ieteikum dal bvalst m Rec(2001)19 par pilso u l dzdal bu viet j sabiedriskaj dz v , Ministru komitejas Ieteikum

---

dal bvalst m Rec(2003)3 par sieviešu un vriešu sabalans tu l dzdal bu politiskaj un sabiedriskaj l mumu pie emšanas proces , Ieteikum Rec(2004)11 par elektronisk s balsošanas tiesiskajiem, operat vajiem un tehniskajiem standartiem, k ar Ieteikum Rec(2004)15 par elektronisko p rvaldi.

3.2. 2. darb bas virziens: L dzdal ba kult ras dz v

3.2.1. Ievads

Personu ar invalidit ti ties bas b t sabiedr b piln gi integr t m ir atkar gas no t , vai t m ir iesp ja piedal ties sabiedr bas kult ras dz v . Lai personas ar invalidit ti saglab tu savu neatkar bu vai k tu neatkar gas, vi u dz vei ir j b t iesp jami piln gai, turkl t ir j notiek savstarp jai mijiedarb bai ar citiem sabiedr bas locek iem neatkar gi no t , vai šie cilv ki ir vai nav personas ar invalidit ti. Personas ar invalidit ti ir ties gas l dzdarboties kult ras dz v , br v laika pas kumos, sport un t rism .

Eiropas Padome un t s dal bvalstis ir ap muš s emt v r personu ar invalidit ti ties bas, formul jot un stenojot kult ras politiku.

Lai main tu personu ar invalidit ti iesp jas un dz ves kvalit ti, paverot vi iem pieeju m kslai un soci lajai dz vei, k ar iesaistot vi us šaj s dz ves jom s, ir vajadz ga saska ota r c ba.

Nav viegla ce a, k sasniegt šo m r i. Var r koties daž di, bet ir iesp jams, ka beig s b s vajadz gi konkr ti ties bu akti. Tajos ir j atspogu o “sapr t ga piel gojuma” koncepts, paši saist b ar vec ku ku vai v sturisku pieminek u, k ar maz ku saimniecisk s darb bas veic ju telpu pieejam bu. Ar radio un TV raidorganiz cij m ir piln gi j atspogu o sabiedr bas daudzveid ba.

3.2.2. M r i

i) Spert attiec gus so us, lai nodrošin tu viet j s, re ion l s un valsts kult ras dz ves pieejam bu person m ar invalidit ti,

ii) nodrošin t person m ar invalidit ti iesp ju iesaist ties kult ras, atp tas, br v laika un sporta pas kumos, k ar piedal ties gar gaj un soci laj dz v gan k nov rot jiem, gan dal bniekiem,

iii) str d t, lai nodrošin tu person m ar invalidit ti iesp ju att st t un stenot savu radošo, sportisko, m kslinieckisko, gar go un intelektu lo potenci lu gan sevis pašu, gan kopienas lab .

3.2.3. Konkr tas dal bvalstu darb bas

i) Rosin t iest des un attiec g s organiz cijas viet j , re ion l , valsts un starptautisk l men sagatavot person m ar invalidit ti pieejamu literat ru un citus kult ras informat vos materi lus vienk rš un saprotam valod , attiec g gad jum piln gi izmantojot elektronisko tehnolo iju iesp jas,

---

ii) mudināt valsts institūcijas un rosināt privātsiestādes, attiecīgās organizācijas un pakalpojumu sniedzējus aktīvi iesaistīt visas personas ar invaliditāti tīrotkotajos kultūras, brīvlaika un sporta pasākumos, garīgajās un intelektuālajās aktivitātēs,

iii) rosināt valsts radio un TV raidorganizācijas, kā arī attiecīgās radošās nozares nodrošināt radio un TV raidījumu, filmu, teātra uzvedumu un citu ar mērķu saistītu pasākumu pieejamību personām ar invaliditāti piemērotā formā, izmantojot, piemēram, titrus, subtītirus, audioaprakstu un zīmju valodu,

iv) mudināt valsts radio un TV raidorganizācijas, kā arī attiecīgās radošās nozares publicēt rakstiskus pētījumus par to, kā palielināt personu ar invaliditāti nodarbinātību “gan kamerās/mikrofona priekšā, gan aizkadrā”;

v) rosināt tīstās institūcijas un attiecīgās organizācijas, kas darbojas kultūras, sporta, brīvlaika un tīrismā, kā ikdienišķu praksi nodrošināt saviem darbiniekiem regulārus mērķus, lai veidotu izpratni par invaliditātes jautājumiem,

vi) nodrošināt personām ar invaliditāti kultūras, sporta, tīrismā un brīvlaika pasākumu pieejamību, piemēram, rosinot pakalpojumu sniedzējus, izmantojot attiecīgā nepieciešamos līdzekļus, padarīt pieejamas to telpas un pakalpojumus,

vii) veikt attiecīgus pasākumus:

— ieviešot starptautisko tiesību normas, nodrošināt, ka intelektuālā pašuma tiesību aizsardzības likumi nerada nepamatotus vai diskriminājošus šķēršļus, kas liedz personām ar invaliditāti piekļu kultūras materiāliem,

— nodrošināt personām ar invaliditāti iespēju iegūt mērķsliniekā statusu un gūt labumu no sava mērķslinieciskā pašuma;

viii) rosināt personas ar invaliditāti piedalīties pasākumos neatkarīgi no tā, vai tie paredzti personām ar invaliditāti vai tīdiem cilvēkiem, kam funkcionālo traucējumu nav,

ix) nodrošināt, ka sporta un kultūras pasākumi ir iekārtoti bīrnu ar invaliditāti izglītības programmās, tīdi atzīstot, ka šīdi pasākumi ir būtiski, lai vairotu sociālo prasmes.

3.3.3. darbības virziens: Informācija un komunikācija

3.3.1. Ievads

Līdzdalības sabiedrībā galvenais aspekts ir informācija un sakaru pieejamība. Lai personas ar invaliditāti aktīvi steno savas tiesības, iesaistītos sabiedrībā un lemtu par savu dzīvi, ir būtiski nodrošināt tīm informācija pieejamību ar piemērotu sakaru sistēmu starpniecību. Tomēr daudzām personām ar invaliditāti informācija un sakari aizvien lielā mērā nav pieejami.

Pašreizējās attīstības ietekmē, kas notiek informācija un sakaru jomā, mainās pilsoņu savstarpējās mijiedarbības veids, darījuma attiecības, piekļuve pakalpojumiem un informācijai, kā arī komunikācija kopumā. Tehnoloģiskā progresa rezultātā ir, piemēram, internets, elektroniskās komunikācijas iespējas, videotelefoni utt. Ir svarīgi, lai visi pilsoņi

---

var tu baudīt tehnoloģiskā progresa auguš un lai neviena pilsoņu grupa netiktu atstumta; sevišķi tas attiecas uz personām ar invaliditāti.

Valsts organizācijām ir sevišķs pienākums nodrošināt, ka to sniegtā informācija ir pieejama dažādos formātos atbilstoši personu ar invaliditāti dažādajām vajadzībām. Šīm organizācijām ir arī jānodrošina labas prakses piemēri privātajam sektoram un visiem tiem pakalpojumu sniedzējiem, kas strādā ar personām ar invaliditāti, tādējādi rosinot arī tos pārņemt šādu praksi.

Sakaru sistēmām ir jābūt pieejamām arī personām ar invaliditāti. Ķīlābi esošu un izmantojamu sistēmu piemēri ir minamas telefona sistēmas, kas savieno teksta telefonu ar balss telefonu, kā arī teksta un video sakaru sistēmas.

Izstrādājot standartus, kā arī jaunas sakaru un informācijas sistēmas, ir jākonsultējas ar personām ar invaliditāti.

Lai veidotu patiesi iekļaujošu sabiedrību, personām ar invaliditāti ir jābūt nodrošinātām iespējai izmantot informācijas un sakaru sistēmas tāpat kā visiem pārējiem sabiedrības locekļiem.

3.3.2. *Mērķi*

i) Veikt attiecīgus pasākumus, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu iespēju meklēt, saņemt un sniegt informāciju uz vienlīdzīgā pamata ar pārējiem sabiedrības locekļiem,

ii) Iespējami efektīvi izmantot jaunās tehnoloģijas, lai visās dzīves jomās vairotu personu ar invaliditāti neatkarību un mijiedarbību.

3.3.3. *Konkrētas darbības*

i) Censties sniegt oficiālu informāciju personām ar invaliditāti pieejamā veidā un izmantojot personām ar invaliditāti pieejamas metodes, tādējādi atzīstot tās vajadzības, kas rodas dažādu veidu invaliditēš (piemēram, izmantojot Braila rakstu, audio ierakstus vai viegli lasāmas teksta versijas),

ii) rīkot mēģinājumus un veikt citus pasākumus, lai rosinātu personas ar invaliditāti izmantot informācijas un sakaru tehnoloģijas,

iii) saskaņā ar esošajiem pieejamības standartiem nodrošināt visu elektronisko mēģinājumu materiālu pieejamību personām ar invaliditāti,

iv) atzīt personu ar invaliditāti tiesības izmantot zīmju valodu, Braila rakstu, kā arī alternatīvus komunikācijas līdzekļus un veidus (tostarp atbalsta pakalpojumus), un censties iespējami robežs izmantot šos saziņas veidus oficiālos pasākumos. Saskaņā ar konferencēs pieprasījumiem ir jābūt pieejamai tādai personai, kas rezumētun to saprotamā valodā,

v) izmantojot jaunas tehnoloģijas, piemēram, teksta komunikāciju, padarīt sakaru sistēmas pieejamas kā personām ar invaliditāti,

---

vi) nodrošināt, ka valsts institūcijas un citas valsts organizācijas savu informāciju un sakaru sistēmas dara pieejamas personām ar invaliditāti, tostarp nodrošina interneta mājas lapu pieejamību atbilstoši esošajām starptautiskajām pieejamības vadlīnijām,

vii) rosināt visas privātas iestādes, sevišķi tās iestādes, kas saņem valsts finansējumu, nodrošināt savas informācijas un sakaru sistēmu pieejamību personām ar invaliditāti,

viii) veicināt pieejamu informāciju un sakaru palīgtechnoloģiju izstrādi, ražošanu un izplatšanu,

ix) informācijas un sakaru tehnoloģiju jomā veicināt visu jauno izstrādājumu atbilstību universālā dizaina principiem,

x) stenot Rezolūciju ResAP(2001)3 "Ceļus personām ar invaliditāti pilsoniskajām tiesībām ar iekārtu jaunu tehnoloģiju starpniecību".

3.4.4. darbības virziens: Izglītība

3.4.1. Ievads

Izglītība ir galvenais faktors, nodrošinot visu cilvēku, tostarp personu ar invaliditāti, sociālo iekārtību un neatkarību. Šos procesus veicina arī sociālā ietekme, piemēram, imenes un draugu ietekme, taču šajās darbības virzienā izglītība attiecas uz visiem dzīves posmiem, tostarp pirmsskolas, pamatskolas, vidusskolas un augstskolas izglītību, profesionālo apmācību, kā arī mūža izglītību. Radīt iespējas personām ar invaliditāti iesaistīties vispārējās izglītības sistēmā ir būtiski ne vien pašām personām ar invaliditāti — tādējādi tiks sekmēta arī to cilvēku izpratne par cilvēku daudzveidību, kam funkcionālo traucējumu nav. Lielākā daļa izglītības sistēmu paredz iespēju vajadzības gadījumā saņemt vispārējo izglītību vai speciālu izglītību personām ar invaliditāti. Ir jāveicina vispārējās izglītības un speciālās izglītības iestāžu savstarpējā sadarbība nolikuma atbalstīt personas ar invaliditāti vietējās sabiedrībā, bet pirmā rīcībā jāizvirzot pilnīgu integrāciju.

3.4.2. Mērķi

i) Nodrošināt visiem cilvēkiem neatkarīgi no viņu invaliditātes veida un pakāpes vienlīdzīgas izglītības iespējas, kā arī iespēju pilnīgi attīstīt savu personību, talantus, radošumu, intelektuālās un fiziskās spējas,

ii) nodrošināt personām ar invaliditāti iespēju iekārtīties vispārējās izglītības sistēmā, rosinot attiecīgās institūcijas izstrādāt tādus izglītības noteikumus, kas atbilstoši iedzīvotāju vajadzībām, kuri ir personas ar invaliditāti,

iii) atbalstīt un veicināt visu vecumu personu ar invaliditāti mūža izglītības iespējas un sekmēt efektīvas pārmaiņas no viena izglītības posma citā, kā arī efektīvu pārmaiņu no izglītības nodarbinātībā,

iv) veicināt ciešā pilnā attieksmi pret personu ar invaliditāti tiesībām visos izglītības sistēmas līmeņos, tostarp bērnu vidū, sākot no mazotnes.

3.4.3. Konkrētas darbības

- i) Sekmēt likumdošanu, politiku un plānošanu, lai novērstu bērnu, jauniešu un pieaugušo ar invaliditāti diskrimināciju attiecībā uz izglītības pieejamību visos izglītības procesa posmos – no agrā līdž pieaugušam vecumam. Šajam procesam vajadzēs konsultājas ar lietotājiem, proti, ar personām ar invaliditāti, ar vecākiem un aprūpētājiem, brīvprātīgajiem organizācijām un citām attiecīgām profesionālajām organizācijām,
- ii) rosināt un atbalstīt tādās vienotās izglītības sistēmās izveidi, kur ietvertas gan vispārējās izglītības, gan speciālās izglītības iespējas un kura veicina zināšanu apmaiņu, kā arī bērnu, jauniešu un pieaugušo ar invaliditāti plašāku iekļaušanu sabiedrībā,
- iii) sekmēt agrā un piemērotu bērnu, jauniešu un pieaugušo ar invaliditāti speciālās izglītības vajadzību novērtējumu, lai šo informāciju ņemtu vērā, stenojot un plānojot izglītības iespējas,
- iv) pārraudzīt individuālo izglītības plānošanu un veicināt koordinātu pieeju izglītības procesam kopumā, kā arī attiecībā uz nodarbinātību,
- v) lai sekmētu izglītības procesa efektivitāti, nodrošināt, ka personas ar invaliditāti, tostarp bērni, vispārējās izglītības sistēmā saņem nepieciešamo atbalstu. Ņemot vērā, ka, kad vispārējās izglītības sistēmā nav iespējams apmierināt profesionāli novērtoto vajadzību pēc speciālās izglītības, dalībvalstīs saskaņā ar pilnīgas integrācijas mērķi nodrošina efektīvus alternatīvus atbalsta pasākumus. Visām speciālās un vispārējās izglītības iespējām ir jāveicina pārēja uz vispārējo izglītību un jāatspoguļo vienoti noteikumi un standarti,
- vi) veicināt visās izglītības jomās strādājošo speciālistu un darbinieku sākotnējā apmācību un tālākizglītību nolūkā savienot izpratni par invaliditātes jautājumiem un atbilstošu izglītības metožu un materiālu izmantošanu, lai attiecīgajiem atbalsta skolēniem un studentiem ar invaliditāti,
- vii) nodrošināt, ka visi vispārējās izglītības sistēmā piedāvātie mācību materiāli un programmas ir pieejami personām ar invaliditāti,
- viii) pilsoniskās izglītības programmās iekļaut tādus tēmas, kas attiecas uz personām ar invaliditāti, kurām ir tādās pašas tiesības kā visiem citiem pilsoņiem,
- ix) nodrošināt, ka izpratne par invaliditātes jautājumiem ir būtiska izglītības programmu sastāvdaļa vispārējās izglītības skolās un iestādēs,
- x) veikt pasākumus, lai izglītības un mācību vietas padarītu pieejamas personām ar invaliditāti, tostarp paredzot personisku atbalstu un veicot atbilstošus pielāgojumus (tostarp nodrošinot aprīkojumu), lai apmierinātu šo cilvēku vajadzības,
- xi) nodrošināt, ka vecākiem ar invaliditāti aktīvi līdzdarbojas savā bērnu individuālā mācību plānā izstrādes procesā,
- xii) nodrošināt neformālās izglītības pieejamību, lai jaunieši ar invaliditāti varētu attīstīt savas vajadzīgās iemaņas, kas nav apgūstamas ar formālās izglītības palīdzību,

---

xiii) attiecīgajam apsvērties jū parakstīt un ratificēt p rskat to Eiropas Sociālo hartu (ETS Nr. 163), sevišķi t s 15. pantu.

3.5. 5. darbības virziens: Nodarbinātība, profesionālā orientācija un apmācība

3.5.1. Ievads

Nodarbinātība ir visu darbaspējās vecuma pilsoņu sociālās iekaušanas un ekonomiskās neatkarības pamatelements. Salīdzinājums ar tiem cilvēkiem, kam funkcionālo traucējumu nav, personu ar invaliditāti nodarbinātības un aktivitēšu rādītāji ir ļoti zemi. Atbilstīgi personu ar invaliditāti nodarbinātības potenciālam ir jādažāda politika, kas vērsta uz aktivitēšu lmea paaugstināšanu, turklāt jābūt vispusīgai, lai mīnitu novērst visus tos šķēršļus, kuri kavē personu ar invaliditāti līdzdalību darba tirgū. Uzlabojot personu ar invaliditāti nodarbinātības stāvokli, ieguvībītu ne vien personas ar invaliditāti, bet arī darba devījūn sabiedrība kopumā.

Profesionālā orientācija un palīdzība ir būtiska, palīdzot cilvēkiem noskaidrot, kādā nodarbmāvi ir vislabāk piemēroti, kā arī sniedzot norādes attiecībā uz mācību nepieciešamību vai turpmāko nodarbošanos. Lai nodrošinātu personām ar invaliditāti iespēju stenot savu potenciālu, ir ļoti būtiski, lai viņiem būtu pieejami profesionālie novērtējumi, profesionālā orientācija un mācību iespējas.

Uz šādu darbības virziena pamata ir iecerēts paplašināt personu ar invaliditāti līdzdalību darba tirgū, nodrošināt profesijas izvēles iespējas, kā arī likt pamatus patiesām izvēles iespējām, nodrošinot atbilstošas struktūras un atbalstu. Visi pasākumi attiecas uz darba devījiem gan valsts, gan privātajā sektorā.

Personu ar invaliditāti nodarbinātību var veicināt tādās sociālās uzņēmumos (piemēram, sociālās firmas, sociālās kooperatīvi), kas iesaistīti brīvā darba tirgū, vai uzņēmumos, kuriem tiek piešķirtas dažādas atlaides, ja tie nodarbina personas ar invaliditāti.

3.5.2. Mērķi

i) Veicināt personu ar invaliditāti nodarbinātību brīvā darba tirgū, apvienojot diskriminācijas novēršanas un pozitīvas rīcības pasākumus, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas,

ii) novērst personu ar invaliditāti diskrimināciju un veicināt šo personu līdzdalību attiecībā uz profesionālajiem novērtējumiem, profesionālo orientāciju, mācībām un tādām pakalpojumiem, kas saistīti ar nodarbinātību.

3.5.3. Konkrētas dalībvalstu darbības

i) Integrēt vispārīgās nodarbinātības politikā tādus jautājumus, kas attiecas uz personu ar invaliditāti nodarbinātību,

ii) nodrošināt personām ar invaliditāti objektīvu un individuālu novērtējuma iespējas:

— novērtēt viņu iespējas saistībā ar potenciālo nodarbošanos,

— uzsvāru liekot nevis uz invaliditāti, bet gan uz cilvēka spējām un attiecinot tās uz konkrētām darba prasībām,

-
- veidojot pamatu arodm c bu programmai,
  - pal dzot atrast piem rotu nodarbošanas vai iesp ju tikt atk rtoti pie emtiem darb ;

iii) nodrošin t person m ar invalidit ti profesion l s orient cijas, apm c bas un ar nodarbin t bu saist tu pakalpojumu pieejam bu augst kaj kvalifik cijas l men , un vajadz bas gad jum veicot atbilstošus piel gojumus,

iv) nodrošin t aizsardz bu pret diskrimin ciju visos nodarbin t bas posmos, tostarp atlases un darb pie emšanas posm , k ar saist b ar visiem tiem pas kumiem, kas attiecas uz karjeras att st bu,

v) rosin t darba dev jus nodarbin t personas ar invalidit ti:

- izmantojot t das darb pie emšanas proced ras (piem ram, sludin juma public šana, intervija, nov rt jums, atlase), kas tieš m nodrošina person m ar invalidit ti br vas darba iesp jas,
- atbilstoši piel gojot darba vietu vai darba nosac jumus, lai piel gotos darbinieku ar invalidit ti pašaj m vajadz b m, tostarp pied v jot t l darba un nepilna darba laika darba iesp jas, k ar iesp ju str d t m j s,
- nodrošinot attiec gas m c bas, vairot vad bas un darbinieku izpratni par invalidit tes jaut jumiem;

vi) nodrošin t, ka visp r g s pašnodarbin t bas sist mas ir pieejamas person m ar invalidit ti un ir veidotas t , lai atbalst tu vi us,

vii) nodrošin t, ka tiem cilv kiem, kuru vajadz bas br vaj darba tirg nav iesp jams apmierin t bez personiska atbalsta, ir pieejami atbalsta pas kumi, piem ram, aizsarg ta vai atbalst ta nodarbin t ba,

viii) atbalst t personu ar invalidit ti p reju no aizsarg tas un atbalst tas nodarbin t bas uz br vu nodarbin t bu,

ix) nov rst t s invalidit tes pabalstu sist mas nepiln bas, kas kav personu ar invalidit ti nodarbin t bu, un rosin t pabalstu sa m jus uzs kt darba gaitas, kad vi i ir sp j gi to dar t,

x) emt v r sieviešu ar invalidit ti vajadz bas, izstr d jot programmas un politiku saist b ar vienl dz g m iesp j m sieviet m nodarbin t bas jom , tostarp b rna apr pi,

xi) nodrošin t tiem darbiniekiem, kas ir personas ar invalidit ti, t das pašas ties bas k citiem darbiniekiem tikt uzklaut jaut jumus, kuri skar darba nosac jumus, k ar ties bas b t arodbiedr bas biedriem un akt vi l dzdarboties taj ,

xii) nodrošin t efekt vus pas kumus, lai veicin tu personu ar invalidit ti nodarbin t bu,

xiii) nodrošin t, ka ties bu aktos un noteikumos par darba droš bu un vesel bu ir apl kotas ar personu ar invalidit ti vajadz bas un ka t s netiek diskrimin tas,

xiv) veicin t t dus pas kumus, tostarp likumdošanu un integr cijas vad bu, kas tiem cilv kiem, kuri par person m ar invalidit ti k uvuši, b dami nodarbin ti, sniedz iesp ju palikt darba tirg ,

---

xv) seviš i jauniešiem ar invaliditāti nodrošināt iespēju izmantot darba prakses un profesionālās apmācības iespējas, lai attīstītu iemašas, kā arī iespēju saņemt informāciju par prakses iespējām,

xvi) attiecīgajam apsvērt iespēju parakstīt un ratificēt pārkāto Eiropas Sociālo hartu (ETS Nr. 163), seviš it s 15. pantu,

xvii) stenot Rezolūciju ResAP(95)3 attiecībā uz hartu par personu ar invaliditāti profesionālo novērtējumu.

3.6. 6. darbības virziens: Arhitektoniskā vide

3.6.1. Ievads

Vispārīgais mērķis ir radīt sabiedrību visiem. Lai veidotu iekājušāku sabiedrību, kur personas ar invaliditāti var piedalīties ikdienas dzīvē, izširoša nozīmē ir pieejamā vide. Esošie arhitektoniskie vides šērš i apgrūtinā personu ar invaliditāti līdzdalību ikdienas dzīvē vai līdzdalību šādā līdzdalības iespējas, kā arī apgrūtinā vai līdzdalību stenot pamattiesības. Padarot vidi pieejamu visām personām ar invaliditāti neatkarīgi no invaliditātes veida, papildus ieguvīti būtu arī sabiedrība. Šajā nolūkā ir jāizprot esošie šērš i, tostarp cilvēku attieksme un fiziskie šērš i, kā arī jāapemas tos novērst ar pozitīvas rīcības un citu pasākumu starpniecību. Rezolūcija par universālo dizainu ResAP(2001)1 veicina universālo dizaina principu iekāšanu visu to profesiju mācību programmās, kas strādā ar arhitektonisko vidi, tostarp arhitektu, inženieru, pilsētplānotāju un visu citu attiecīgo profesiju mācību programmās, kuri nodarbojas ar arhitektoniskās vides veidošanu vai kuru darbs ir saistīts ar šo vidi. Viens no šīs rezolūcijas mērķiem ir arī vienkāršot visu cilvēku dzīvi, padarot arhitektonisko vidi pieejamāku, izmantojamāku un saprotamāku.

3.6.2. Mērķis

Pakāpeniski izveidot personām ar invaliditāti pieejamā vidi, piemērojot universālo dizaina principus un tādējādi neradot jaunus šērš us.

3.6.3. Konkrētās darbības

i) Nodrošināt vispārīgā mērķa — pieejamas arhitektoniskās vides izveides — iekāšanu visās attiecīgajās politikas jomās,

ii) izstrādāt vadlīnijas un standartus, un vajadzības gadījumā tiesību aktus, lai veicinātu to, ka sabiedriskās, sabiedriskie štelpu un štelpu vide ir veidota personām ar invaliditāti pieejama un tādā, ko personas ar invaliditāti var izmantot, tostarp ēmotvērīgā sturisko ku savdabību,

iii) nodrošināt, ka universitātes un tās iestādes, kas atbildīgas par visu to profesiju izglītību, kuri strādā ar arhitektonisko vidi (piemēram, arhitekti un pilsētplānotāji, būvniecības nozares speciālisti, kultūras mantojuma speciālisti un kultūras tirdzniecības speciālisti), sekmē universālo dizaina principu ar sīkotnājo mācību programmu un tādā kizglītības programmu, kā arī citu attiecīgu pasākumu starpniecību,

---

iv) veicināt palīdzību un tehnoloģisko jauninājumu izmantošanu, lai uzlabotu arhitektoniskās vides pieejamību un nodrošinātu personu ar invaliditāti vienlīdzīgas iespējas piedalīties sabiedrībā dzīvē. Šāda prakse ir jāpiemēro attiecībā uz jaunceltni un pakāpeniski jāpaplašina, piemērojot to attiecībā uz esošajiem celtniem,

v) atbalstīt tūristu centru izveidi, nodrošināt un uzturēt šādu, kas sekmē universāla dizaina koncepciju,

vi) nodrošināt, ka riski pasākumu un evakuācijas procedūru izstrādā pieņemami, ņemot vērā cilvēkus ar invaliditāti drošībā,

vii) nodrošināt, ka dzīvniekiem pavadoņiem, kas pavada personu ar invaliditāti, netiek liegta pieejamība un publiskās zonas,

viii) īstenot Rezolūciju ResAP(2001)1 par universāla dizaina principa iekļaušanu visā to profesiju mērķu programmās, kas strādā ar arhitektonisko vidi.

3.7.7. darbības virziens: Transports

3.7.1. Ievads

Izstrādājot un īstenojot pieejama transporta politiku visos līmeņos, var būtiski uzlaboties daudzu personu ar invaliditāti dzīves kvalitāte, un tas var būt priekšnoteikums iespējai vienlīdzīgi, neatkarīgi dzīvē un aktīvai līdzdalībai sabiedrībā sociālajās un kultūras dzīvē, kā arī nodarbinātībā.

Daudzas dalībvalstis jau ir informētas par attīstības šajam Eiropas Transporta ministru konferences (ETMK) starpniecībā ir iesaistītas šajos notikumos; šī foruma sekmīgie principi un pasākumi var kalpot kā norādes dalībvalstīm, īstenojot šo rīcības plānu invaliditātes jomā. Tādējādi sasniegt transporta pakalpojumu pieejamību un kļūst par labu arī citiem transporta pasažieriem, tostarp gados veciem cilvēkiem un vecākiem ar maziem bērniem.

Lai nodrošinātu personu ar invaliditāti iespēju produktīvi izmantot sabiedrisko transportu, ir būtiski, lai pieejama būtu visa transporta tīkla.

3.7.2. Mērķi

i) Veicināt personu ar invaliditāti līdzdalību sabiedrībā, īstenojot pieejama transporta politiku,

ii) nodrošināt pieejamas transporta politikas īstenošanu, ņemot vērā visu to cilvēku vajadzības, kam ir jānodrošina funkcionālie traucējumi un invaliditāte,

iii) veicināt esošo pasažieru transporta pakalpojumu pieejamību visām personām ar invaliditāti un nodrošināt visu jauno transporta pakalpojumu un attiecīgās infrastruktūras pieejamību,

iv) veicināt universāla dizaina principa īstenošanu transporta nozarē.

3.7.3. Konkrētas dalībvalstu darbības

---

i) emt v r starptautisko organiz ciju izstr d tos un apstiprin tos ieteikumus, zi ojumus un vadl nijas, seviš i attiec b uz standartu, vadl niyu, strat iju un attiec g gad jum ties bu aktu izstr di, lai nodrošin tu transporta pakalpojumu un infrastrukt ras, tostarp arhitektonisk s vides pieejam bu,

ii) p rraudz t un p rskat t pieejama transporta politikas stenošanu,

iii) nodrošin t, ka sabiedrisk transporta pakalpojumu sniedz ji iek auj oblig tas m c bas par invalidit tes jaut jumiem to personu standarta m c bu programm , kas iesaist tas transporta pakalpojumu sniegšan ,

iv) veicin t, ka valsts un priv to transporta pakalpojumu sniedz ju lietošanai tiek ieviestas un pie emtas valsts vadl nijas par transporta pakalpojumu pieejam bu,

v) izstr d t k rt bu sadarb bai un konsult cij m ar attiec gaj m ieinteres taj m pus m, tostarp seviš i ar attiec g m vald bas a ent r m, pakalpojumu sniedz jiem un personu ar invalidit ti interešu grup m, lai šo inform ciju var tu izmantot, izstr d jot un pl nojot politiku transporta pieejam bas jom ,

vi) veicin t un rosin t priv tos transporta pakalpojumu sniedz jus nodrošin t pieejamus pakalpojumus,

vii) lai apmierin tu personu ar invalidit ti vajadz bas, nodrošin t, ka inform cija par sabiedrisk transporta pakalpojumiem iesp ju robež s ir pieejama daž dos form tos un ar daž du sakaru sist mu starpniec bu,

viii) rosin t t du jaunu programmu izstr di, kas nodrošina iesp ju izmantot savus personiskos transporta l dzek us t m person m ar invalidit ti, kur m ir gr t bas izmantot sabiedrisko transportu,

ix) nodrošin t person m ar invalidit ti iesp ju p rvad t sabiedriskaj transport dz vnieku pavadoni (piem ram, suni pavadoni),

x) nodrošin t t m person m ar invalidit ti, kuru mobilit te ir ierobežota, transportl dzek u st vvietas un šo st vvietu aizsardz bu,

xi) emt v r personu ar invalidit ti paš s vajadz bas, izstr d jot visp r gus pamata dokumentus par pasažieru ties b m,

xii) ar ties bu aktu starpniec bu aizsarg t personas ar invalidit ti pret diskrimin ciju transporta pieejam bas jom ,

xiii) nodrošin t, ka transporta droš bas un rk rtas pas kumi nerada papildu nevienl dz bu attiec b uz person m ar invalidit ti.

3.8. 8. darb bas virziens: Dz ve sabiedr b

3.8.1. Ievads

Šis darbs ir virziena centrālā tīma ir nodrošināt personām ar invaliditāti iespējami neatkarīgā dzīves iespējās, kā arī iespēju pašiem izlemt, kā un kur dzīvot. Šis mērķa sasniegšanai ir vajadzīga stratēģiska politika, kas atbalsta pāreju no institucionālās aprūpes uz dažādiem sabiedrības dzīves modeļiem — no iespējās dzīvot patstāvīgi atsevišķi dzīvoklī dzīvojamā dzīvot grupu mājās (dzīvoklī). Šī dai politikai ir jābūt elastīgai, aptverot programmas, kas personām ar invaliditāti nodrošina iespēju dzīvot kopā ar savu ģimeni, un ņemot vērā to personu ar invaliditāti pašs vajadzības, kam nepieciešams intensīvs atbalsts.

Kopumā tas ietver ikdienas dzīvi, kur ir bērns ar invaliditāti, bērnības tīkls iras no citu ģimeņu ikdienas: piemēram, lielu daļu laika aizņem bērni aprūpe, ir jāapmeklē terapeiti, rīsti utt., bērni ir vajadzīga uzraudzība rotaļoties un atpūšoties, kā arī palīdzība ikdienas dzīves praktiskajos aspektos utt. Ir būtiski nodrošināt bērnu ar invaliditāti vecākiem piemērotas mērķu iespējas, aujot apģērbu zināšanas, kas nepieciešamas, lai viņi kopā ar savu bērnu varētu dzīvot iespējami normālu dzīvi.

Pilnīgi neatkarīgā dzīves modelis var nebūt iespējams vai piemērots visos gadījumos. Iz muma gadījumos kā institucionālās aprūpes alternatīva ir jāveicina aprūpe nelielās, kvalitatīvās grupās. Personas ar invaliditāti un viņu pārstāvis organizācijas ir jāiesaista neatkarīgā dzīves iespēju izstrādes procesā.

Sabiedrības dzīvojamām personām ar invaliditāti ir atļauts dzīvot neatkarīgi, tām ir nepieciešama dažāda līmeņa aprūpe, palīdzība un atbalsts. Skaidri prasītu kritiķi un tas neatkarīgā dzīvi individuālo novērtējuma procedūras, kas ņem vērā personas ar invaliditāti personisko izvēli, autonomiju un labklājību, nodrošina vienlīdzīgu pieeju pakalpojumiem.

Neatkarīgā dzīves veicināšanas politika neattiecas vien uz sadzīves apstākļiem, tā ir atkarīga arī no dažādu pakalpojumu, tostarp transporta pieejamības. Lai šī daļa politika būtu sekmīga, vispirms jānodrošina pakalpojumu plānošanas, attīstības un sniegšanas procesā ir jāizmanto integratīvā pieeja, lai nodrošinātu, ka šie pakalpojumi atbilst arī personu ar invaliditāti vajadzībām, ar starpinstitucionālu atbalstu nodrošinot koordinētu pieeju.

3.8.2. Mērķi

- i) Nodrošināt personām ar invaliditāti iespēju plānot savu dzīvi un dzīvot vietējā sabiedrībā iespējami neatkarīgi,
- ii) vietējās sabiedrības līmenī nodrošināt plašu kvalitātes atbalsta pakalpojumu loku, tādējādi piedāvājot brīvās izvēles iespējas,
- iii) pievērst sevišķu uzmanību to ģimeņu vāklim, kurās ir bērni ar invaliditāti, kā arī tiem vecākiem, kuriem ir invaliditāte, un viņu līdzdalībai bērniem aprūpēt un izglotēt, un atbalstīt tādus pieeju, kas paredz mērķu iespējās vecākiem, kuriem ir bērni ar invaliditāti.

3.8.3. Konkrētas darbības

- i) Nodrošināt koordinētas pieejas izmantošanu, piedāvājot kvalitātes vietējos atbalsta pakalpojumus, lai personām ar invaliditāti dotu iespēju dzīvot sabiedrībā un uzlabotu viņu dzīves kvalitāti,

---

ii) izstrādāt un veicināt tautdromjoku politiku, kas personām ar invaliditāti nodrošina iespēju dzīvot piemērotā vietā sabiedrībā,

iii) atbalstīt tautdromļu un neformālu palīdzību, kas nodrošina personām ar invaliditāti iespēju dzīvot mājās,

iv) atzīt aprūpi par statusu, nodrošinot atbalstu un attiecīgām cilvēkiem, kas pilda aprūpi par pienākumus,

v) rūpīgi novērtēt tautdromļu vajadzības, kas nodrošina neformālo aprūpi, nolikuma piedāvāt informāciju, mērķu iespējas un palīdzību, tostarp psiholoģisko atbalstu, lai sekmētu dzīvi mājās, pašūzlabību pievēršot darba un imenes dzīves saskaņošanai un dzimumu līdztiesībām; tas sevišķi attiecas uz imēniem, kur šķirbīnām ar invaliditāti vai kurām aprūpi tautdromļu, kam vajadzīga intensīva atbalsts,

vi) nodrošināt tautdromļu kvalitātes vietējos pakalpojumus un alternatīvas dzīves modeļus, kas veicina pāreju no institucionālas aprūpes uz dzīvi sabiedrībā,

vii) nodrošināt, ka indivīdus attiecīgajam ar kvalificēta atbalsta dienesta palīdzību var izdarīt kompetentu izvēli,

viii) veicināt tautdromļu sistēmas, kas personām ar invaliditāti nodrošina iespēju nodarbināt pašā izvēlētā personālo asistentu,

ix) lai atbalstītu un atslogotu personas ar invaliditāti un viņu imēniem, nodrošināt papildu pakalpojumus un citas iespējas, piemēram, dienas centrus, slāicīgās uzturēšanās centrus vai tautdromļu pašizpaušmes grupas, kas piedāvā piemērotas terapijas veidus,

x) lai samazinātu sociālo atstumtības risku, nodrošināt personām ar invaliditāti individuālu palīdzību un atbalstu, sevišķi tautdromļu gadījumos, kad cilvēkam vajadzīga intensīva atbalsts,

xi) īstenot attiecīgos noteikumus, kas iekauti Ministru komitejas Ieteikuma dalībvalstīm Nr. R (96) 5 par darba un imēniem dzīves saskaņošanu.

3.9.9. darbības virziens: Veselības aprūpe

3.9.9.1. Ievads

Personām ar invaliditāti ir tautdromļu tiesības kļūpt par sabiedrības locekļiem sākot kvalitātes medicīniskos pakalpojumus, kā arī tiesības uz attiecīgu rīstīšanu un attiecīgu rīstnieku metožu izmantošanu, lai nodrošinātu iespējami labu veselības stāvokli. Atsevišķos gadījumos, lai uzlabotu personu ar invaliditāti dzīves kvalitāti, tautdromļu nepieciešami pašūzlabības un jauni veselības aprūpes pakalpojumi. Piemērotā tautdromļu mērķu, kas attiecas uz personu ar invaliditāti individuālo aprūpi, ir jākonsultējas ar tautdromļu un (vajadzības gadījumā) to pārstāvjiem un tautdromļu pilnīgā iesaistīta tautdromļu pieņemšanas procesā. Šaj pieejamā pieņemšanas procesā un pakalpojumu izstrādē centrālā persona ar invaliditāti, un tautdromļu nodrošina indivīdus ar iespēju pieņemt kompetentus lēmumus par savu veselību.

Plānot un sniegt veselības aprūpes pakalpojumus, ir jāņem vērā attāstības tendences saistībā ar sabiedrības novecošanos, kā arī šā procesa radītās sekas veselības jomā, sevišķi

---

attiecb uz person m ar invalidit ti. T d priorit ra noz me ir jaunas politikas un strat iju izstr dei vesel bas jom .

Vesel bas apr pes speci listiem vis s dal bvalst s ir j atz st t ds invalidit tes modelis, kas pamatots uz soci laj m ties b m un cilv kties b m, un sava uzman ba j v rš ne tikai uz invalidit tes medic niskajiem aspektiem.

3.9.2. M r i

i) Nodrošin t vis m person m ar invalidit ti neatkar gi no dzimuma, vecuma un invalidit tes izcelsmes, veida un pak pes:

- vienl dz ga vesel bas apr pes pakalpojumu pieejam ba,
- vajadz bas gad jum iesp ju izmantot esošos speci los pakalpojumus,
- iesp jami piln gu iesaisti t du l mumu pie emšanas proces , kas attiecas uz vi u individu l s apr pes pl nu;

ii) nodrošin t, ka personu ar invalidit ti vajadz bas tiek apl kotas vesel bas izgl t b un iek autas sabiedrisk s vesel bas veicin šanas kampa s.

3.9.3. Konkr tas dal bvalstu darb bas

i) Nodrošin t, ka personas ar invalidit ti netiek diskrimin ti saist b ar vesel bas apr pes pakalpojumu un medic nisko datu pieejam bu,

ii) nov rt jot, izstr d jot un stenojot personas vesel bas apr pes pl nu, medic nisku iejaukšanos un rst šanu, nodrošin t iesp jami plašu un piln gu konsult ciju ar katru personu ar invalidit ti vai vi a p rst vi, apr p t ju vai aizst vi gad jumos, kad personas tieša l dzdal ba nav iesp jama invalidit tes izcelsmes, veida vai pak pes d ,

iii) str d t pie t , lai nodrošin tu valsts un priv to medic nas dienestu telpu un apr kojuma pieejam bu, k ar to, ka vesel bas apr pes dienestu, tostarp gar g s vesel bas, psiholo isk atbalsta dienestu, stacion ro un ambulatoro dienestu apr kojums un kompetence atbilst personu ar invalidit ti vajadz b m,

iv) nodrošin t sieviet m ar invalidit ti vienl dz gas iesp jas sa emt vesel bas apr pes pakalpojumus, tostarp seviš i konsult cijas un rst šanu pirmsdzemd bu, ginekolo iskaj un imenes pl nošanas jom ,

v) nodrošin t, ka personu ar invalidit ti vesel bas apr p ir emti v r dzimumspecifiski aspekti,

vi) nodrošin t, ka ir veikti pamatoti pas kumi, lai visa b tisk inform cija par indiv da vesel bas apr pes vajadz b m vai pakalpojumiem b tu pieejama person m ar invalidit ti saprotam veid ,

vii) nodrošin t, ka neatkar gi no t , vai invalidit te rodas pirms vai p c dzemd b m, p c slim bas vai negad juma, par to tiek pazi ots t dos apst kos, kur attiec gajai personai un t s imenei ir garant ta cie a, k ar nodrošin ta skaidra, saprotama inform cija un atbalsts,

---

viii) nodrošināt personām ar invaliditāti veselības izglītības un sabiedrības veselības veicināšanas kampaņu pieejamību, sniedzot informāciju un konsultācijas personām ar invaliditāti, kā arī veicot citus pasākumus,

ix) veidot veselības aprūpes speciālistu mācības, lai mācību procesā šie cilvēki iemantotu izpratni par invaliditātes jautājumiem, līdzekļus apgūstot tās prasmes un metodes, kas nepieciešamas, lai apmierinātu personu ar invaliditāti pašsajadzības,

x) atzīt agrākas intervences nepieciešamību un tādā izstrādāt efektīvus pasākumus, lai atpazītu, diagnosticētu un novērstu funkcionālos traucējumus agrīnā stadijā, kā arī lai izstrādātu efektīvus vadlīnijas par agrākas diagnostikas un ārstēšanas pasākumiem,

xi) attiecīgā gadījumā apsvērt iespēju parakstīt un ratificēt pārrīkojuma Eiropas Sociālo hartu, sevišķi tās 11. pantu.

3.10. 10. darbības virziens: Rehabilitācija

3.10.1. Ievads

Ministru komitejas Ieteikums Nr. R (92) 6 par saskaņotu politiku attiecībā uz personām ar invaliditāti ir atzīts, ka, ņemot vērā rehabilitācijas pozitīvās sekas, proti, ekonomisko un sociālo iekāpšanu, personu ar invaliditāti rehabilitācija ir sabiedrības pienākums, tādā garantējot cilvēka cieņu un mazināt sāpīgumu, ar ko personas ar invaliditāti saskaras sabiedrībā, un tai ir jābūt katras sabiedrības prioritāro mērķu vidū. Attiecībā uz šo ieteikumu saskaņotās politikas attiecībā uz personu ar invaliditāti rehabilitācijai noliks ir novērst invaliditātes progresēšanu, atvieglot invaliditātes sekas, veicināt personu ar invaliditāti individuālo autonomiju un nodrošināt viņu ekonomisko neatkarību, kā arī pilnīgu iekāpšanu sabiedrībā. Visaptverošs rehabilitācijas programms ir jāiekļauj dažādi papildpasākumi, noteikumi, pakalpojumi un iespējas, kas var būtiski sekmēt personu ar invaliditāti fizisko un psiholoģisko neatkarību.

3.10.2. Mērķi

i) Nodrošināt personu ar invaliditāti iespēju iegūt maksimālu neatkarību un pilnīgi izmantot savas fiziskās, garīgās, sociālās un profesionālās spējas,

ii) organizēt, apstiprināt un paplašināt visaptverošus rehabilitācijas pakalpojumus,

iii) nodrošināt standarta un speciālo pakalpojumu pieejamību, lai personām ar invaliditāti būtu iespēja pilnīgi integrēties kopienā un sabiedrībā,

iv) sevišķi nodrošināt kvalitātes uzlabošanu, kā arī daudznazaru pieejamību jauno dzimšanas, tostarp atbalstu un konsultācijas vecākiem.

3.10.3. Konkrētas darbības atbalsta darbības

i) Izstrādāt, īstenot un regulāri pārskatīt valsts rehabilitācijas politiku un nodrošināt pastāvīgu tās uzlabošanu,

---

ii) nodrošināt personu ar invaliditāti, viņu īmeņu un pārstāvības organizāciju līdzdalību vienotu rehabilitācijas programmu izstrādā, īstenošanā un novērtēšanā,

iii) nodrošināt rehabilitācijas programmu pieejamību un piemērotību personu ar invaliditāti individuālajām vajadzībām; šādu programmu mērķi nepieciešama personai ar invaliditāti vai viņa pārstāvja piekrišana,

iv) iespēju robežās izmantot vispārīgus piedāvājumus un iespējas, bet nodrošināt arī to, ka specializētās rehabilitācijas centri ir iespējami pilnīgi aprīkoti to piedāvāto pakalpojumu sniegšanai un katjos ir nodarbināti daudznozaru darbinieku komanda, kas specializējas rehabilitācijā jomā,

v) uzlabot rehabilitācijas pakalpojumu un atbalstu, izmantojot individuālu daudznozaru novērtējumu, pamatojoties uz vienotas pieejas,

vi) veicināt daudznozaru sadarbību, iesaistot visas attiecīgās nozares, sevišķi veselības, izglītības, sociālo un nodarbinātības nozāri, un nodrošināt integrētu rehabilitācijas pārvaldību, lai nodrošinātu personai ar invaliditāti vienlīdzīgus iespējamās tajā jomās, kur tas ir nepieciešams,

vii) izglītības posmā nodrošināt bērniem ar invaliditāti pedagoģiskās rehabilitācijas programmu un citu tādus resursus pieejamību, kas viņiem sniedz iespēju pilnīgi attīstīt un izmantot savu potenciālu,

viii) iesaistīt profesionālajā rehabilitācijā darba devējus, darba ņēmējus un to organizācijas, lai tiem cilvēkiem, kas ir ieguvuši invaliditāti, palīdzētu pārciest agrākie atgriezties darbā,

ix) strādāt, lai visām personām ar invaliditāti, kam tas ir nepieciešams, vietējā sabiedrībā būtu pieejamas individualizētas, rehabilitācijas programmas,

x) veicināt palīgierīču fizisko un materiālo pieejamību rehabilitācijas pasākumos un programmās tām personām ar invaliditāti, kam šādas ierīces ir nepieciešamas.

3.11. 11. darbības virziens: Sociālā aizsardzība

3.1.1. Ievads

Sociālā aizsardzība ietver sociālo drošību, sociālo palīdzību vai atbalstu un sociālos pakalpojumus, kas ir svarīgi atbalsts tiem cilvēkiem, kuri ir atkarīgi no šiem pakalpojumiem, jo tie veicina šo cilvēku dzīves kvalitātes uzlabošanu. Tomēr daudzās situācijās atbilstošu piedāvājumu trūkuma vai grūtību dēļ pakalpojumu pieejamības jomā personas ar invaliditāti nevar pienācīgi izmantot sociālās aizsardzības sistēmu. Pārskatītajā Eiropas Sociālajā hartā (ETS Nr. 163) iestrādāts sociālās tiesības ietver tiesības uz sociālo drošību (12. pants), tiesības uz sociālo un medicīnisko palīdzību (13. pants) un tiesības izmantot sociālos pakalpojumus (14. pants). Šo tiesību īstenošana palīdz samazināt sociālās atstumtības risku un marginalizāciju, tādējādi paverot pieeju visiem šajā hartā norādītajām tiesībām, proti, personai ar invaliditāti tiesībām uz neatkarību un līdzdalību sabiedrības dzīvē (15. pants).

3.11.2. *M r i*

- i) Nodrošin t person m ar invalidit ti vienl dz gu soci l s aizsardz bas pieejam bu,
- ii) veicin t t du politiku, kas p c iesp jas mazina finansi lo atkar bu no pabalstiem un sekm p reju uz nodarbin t bu un neatkar bu.

3.11.3. *Konkr tas dal bvalstu darb bas*

- i) Nodrošin t saska otu l dzsvaru starp soci l s aizsardz bas pas kumiem un t du politiku, kas v rsta uz akt vu nodarbin t bu, lai nov rstu pas vu atkar bu no pabalstiem,
- ii) nodrošin t, ka soci lie pakalpojumi un attiec gs atbalsts tiek pieš irti, pamatojoties uz r p ga personas vajadz bu daudznozaru nov rt juma, un ka šis jaut jums tiek periodiski p rskat ts,
- iii) nodrošin t person m ar invalidit ti vai vi u p rst vjiem visu pabalsta nov rt juma sist mu un proced ru pieejam bu,
- iv) nodrošin t to, ka, sniedzot visp r jas noz mes soci los pakalpojumus, em v r personu ar invalidit ti un vi u ime u paš s vajadz bas,
- v) nodrošin t, ka tiek past v gi uzlabots gan tas savstarp j s saska ošanas process, kas aptver administrat vos departamentus un valsts un priv tos soci lo pakalpojumu sniedz jus, gan savstarp j saska ošana šo departamentu un pakalpojumu sniedz ju vid , lai kvalitat vu pakalpojumu pied v jums atbilstu personu ar invalidit ti vajadz b m,
- vi) saist b ar soci l s aizsardz bas politikas pl nošanu un stenošanu konsult ties ar soci lajiem partneriem un citiem b tiskiem dal bniekiem, tostarp personu ar invalidit ti organiz cij m,
- vii) nodrošin t efekt vu inform cijas izplat šanu par visiem tiem soci l s aizsardz bas pabalstiem, uz ko var pretend t personas ar invalidit ti, seviš u uzman bu piev ršot t m person m ar invalidit ti, kuras pak autas soci l s atstumt bas riskam,
- viii) nodrošin t, ka soci l s iek aušanas un nabadz bas nov ršanas strat ij s ir emtas v r personu ar invalidit ti paš s vajadz bas,
- ix) attiec g gad jum apsv rt iesp ju parakst t un ratific t p rskat to Eiropas Soci l s hartas, Eiropas Soci l s droš bas kodeksu (ETS Nr. 48), p rskat to Eiropas Soci l s droš bas kodeksu (ETS Nr. 139) un Eiropas Soci l s droš bas konvenciju (ETS Nr. 78),
- x) stenot attiec gos noteikumus, kas iek auti Ministru komitejas Ieteikum dal bvalst m Rec(2003)19 par soci lo ties bu pieejam bu.

3.12. 12. *darb bas virziens: Tiesisk aizsardz ba*

3.12.1. *Ievads*

Person m ar invalidit ti ir ties bas it visur tikt atz tiem par ties bsp j g m person m. Ja personai ir vajadz ga pal dz ba, lai stenotu savu ties bsp ju, dal bvalst m ir j nodrošina, ka normat vie akti attiec gi aizsarg šo jomu.

Personas ar invalidit ti ir daudzveid ga sabiedr bas grupa, bet t m vis m vair k vai maz k ir kop ga vajadz ba p c papildu aizsardz bas pas kumiem, lai t s var tu piln gi izmantot savas ties bas un l dzdarboties sabiedr b uz vienl dz ga pamata ar citiem t s locek iem.

T s iniciat vas, kas šaj jom ir aizs ktas valsts un starptautisk l men , apliecina vajadz bu koncentr t uzman bu uz personu ar invalidit ti st vokli saist b ar savu ties bu stenošanu uz vienl dz ga pamata ar p r jiem sabiedr bas locek iem.

Pamat t dai vald bu politikai, kas izstr d ta, lai nodrošin tu person m ar invalidit ti vienl dz gas iesp jas, j b t diskrimin cijas aizlieguma principam.

Ties bu sist mas pieejam ba demokr tisk sabiedr b ir viena no iedz vot ju pamatties b m, bet personas ar invalidit ti bieži saskaras ar daudziem š rš iem, tostarp fizisk m piek uves gr t b m. T d ir j veic daž di pas kumi un ir vajadz ga pozit va r c ba, tostarp ir j vairo juridisko profesiju p rst vju izpratne par invalidit tes jaut jumiem.

3.12.2. M r i

i) Nodrošin t person m ar invalidit ti efekt vu tiesu pieejam bu uz vienl dz ga pamata ar p r jiem sabiedr bas locek iem,

ii) aizsarg t un veicin t personu ar invalidit ti iesp jas stenot visas cilv kties bas un pamatbr v bas uz vienl dz ga pamata ar p r jiem sabiedr bas locek iem.

3.12.3. Konkr tas dal bvalstu darb bas

i) Nodrošin t aizsardz bu pret diskrimin ciju, izstr d jot pašus normat vos aktus, organiz cijas, zi ojumu sniegšanas proced ras un kompens cijas meh nismus,

ii) nodrošin t, ka no visp r jiem ties bu aktiem tiek sv troti t di noteikumi, kas diskrimin personas ar invalidit ti,

iii) sekm t m c bu iesp jas par cilv kties bu un invalidit tes jaut jumiem (gan valsts, gan starptautisk l men) ties baizsardz bas jom str d jošajiem, valsts amatperson m, tiesu un medic nas darbiniekiem,

iv) veicin t t dus nevalstiskos interešu aizst v bas t klus, kas r p jas pa personu ar invalidit ti cilv kties bu aizsardz bu,

v) nodrošin t person m ar invalidit ti vienl dz gu tiesu sist mas pieejam bu, nodrošinot vi u ties bas uz pieejamu inform ciju un komunik ciju,

vi) sniegt pien c gu pal dz bu tiem cilv kiem, kam ir gr t bas stenot savu ties bsp ju, un nodrošin t, ka š pal dz ba atbilst nepieciešamajam atbalsta l menim,

---

vii) veikt attiecīgus pasākumus, lai nodrošinātu, ka personām ar invaliditāti netiek atņemta viņu brīvība, izņemot, ja tas ir saskaņā ar likumu,

viii) veikt efektīvus pasākumus, lai nodrošinātu personām ar invaliditāti vienlīdzīgas tiesības uz pašumu un tūlītīgo palīdzību, nodrošinot tiesisku aizsardzību, lai viņi varētu pārvērtēt savu pašumu uz vienlīdzīgu pamatu ar pārējiem,

ix) nodrošināt, ka personas ar invaliditāti pret pašu gribu netiek iesaistītas medicīniskos eksperimentos,

x) stenot attiecīgos noteikumus, kas iekas auti Ministru komitejas Ieteikuma dalībvalstīm Nr. R (99) 4 par principiem, kuri attiecas uz cilvēktiesību pieaugušo personu tiesisko aizsardzību.

3.13. 13. darbības virziens: Aizsardzība pret vardarbību un aunprātīgumu

3.13.1. Ievads

Aunprātīguma vai vardarbības nav pieņemami nekādi gadījumi, un sabiedrības pienākums ir nodrošināt indivīdiem, sevišķi visneaizsargātākajiem, aizsardzību pret šādu aunprātīgumu.

Ir norādīts uz to, ka aunprātīgums un vardarbības lēmieni pret personām ar invaliditāti būtiski pārsniedz tos rādītājus, kas attiecas uz pārējiem iedzīvotājiem, turklāt aunprātīgums un vardarbības lēmieni pret sievietēm ar invaliditāti, sevišķi tām sievietēm, kurām ir smaga invaliditāte, būtiski pārsniedz tos rādītājus, kuri attiecas uz sievietēm, kurām nav invaliditāte. Šādu aunprātīguma varbūtība sastopama aprēķinot, ņemot vērā citas veidlapas un situācijas, tostarp imenes vārdus. Aunprātīgums avots var būt svešinieki vai indivīdam zināmas personas, un šādas aizsardzības izpausmes var būt dažādas, piemēram, verbāla vardarbība, vardarbīga vai atteikšanās apmierināt pamatvajadzības.

Valdības gan nevar garantēt aunprātīguma pilnīgu izskaušanu, tomēr tām ir jādarbojas viss iespējams, lai nodrošinātu aizsardzību un visstingrākos drošības pasākumus. Profilaksi var veicināt dažādos veidos, sevišķi veicot izglītojošus pasākumus, lai sekmētu ciešu pret indivīda tiesības uz aizsardzību, kā arī atpazītu un samazinātu aunprātīguma risku. Tām personām ar invaliditāti, kuras cieš no aunprātīguma vai vardarbības, ir jābūt nodrošinātām piemērotā atbalsta pieejamībā. Ir jābūt tādai sistēmai, kurai šie cilvēki var uzticēties pietiekami, lai ziņotu par aunprātīgumu, un no kuras sagaidāmu atbildes rīcību, tostarp saņemtu individuālu atbalstu. Lai nodrošinātu šādu sistēmu, ir vajadzīgi tādā darbinieki, kas ir lietpratīgi un kvalificēti, lai atpazītu aunprātīguma situācijas un reaģētu uz tām.

Kaut gan pēdējos gados šajās jomās ir veikti daži pasākumi, ir skaidrs, ka ir vajadzīga papildu zināšanas, lai izstrādātu turpmākās stratēģijas un labu praksi.

3.13.2. Mērķi

i) Strādājot saskaņā ar diskriminācijas novēršanas un cilvēktiesību pamatnostādņiem, tiek ties uz to, lai aizsargātu personas ar invaliditāti pret jebkādu vardarbību un aunprātīgumu,

---

ii) nodrošināt personām ar invaliditāti vardarbības un aunprātīgās rīcības upuriem paredzētu pakalpojumu un atbalsta sistēmu pieejamību.

3.13.3. Konkrētas darbības

i) Izveidot drošības pasākumus, lai aizsargātu personas ar invaliditāti pret vardarbību un aunprātīgumu, efektīvi īstenojot politiku un vajadzības gadījumā tiesību aktus,

ii) lai samazinātu vardarbības un aunprātīgās rīcības risku, veicināt mērķu īstenošanu un mērķu kursu pieejamību personām ar invaliditāti, piedāvājot, piemēram, kursus pašapziņas stiprināšanai un kursus par savām tiesībām,

iii) izstrādāt personām ar invaliditāti pielāgotu procedūru, pasākumus un protokolus, lai būtu iespējams labāk atklāt vardarbības un aunprātīgās rīcības gadījumus, un nodrošināt, ka pret vainīgajiem tiek veikta vajadzīgā rīcība, tostarp paredzot personām ar invaliditāti kompensācijas un piemērotas profesionālās konsultācijas emocionālajam problēmu gadījumam,

iv) nodrošināt attiecīgu atbalsta pakalpojumu, tostarp kompensāciju pieejamību tām personām ar invaliditāti, kuras cietuši no vardarbības un aunprātīgās rīcības (tostarp mājās),

v) visās situācijās novērst un apkarot vardarbību, aunprātīgu izturšanos un aunprātīgumu rīcību, atbalstot īmenes, veidojot sabiedrības izpratni un sekmējot tās izglītību, kā arī veicinot attiecīgo pušu savstarpējo diskusiju un sadarbību,

vi) atbalstīt personas ar invaliditāti (sevišķi sievietes) un viņu īmenes aunprātīgās rīcības gadījumos, nodrošinot informāciju un pakalpojumu pieejamību,

vii) nodrošināt sistēmās personu ar invaliditāti aizsardzību pret aunprātīgumu rīcību psihiatriskās aprūpes iestādēs, sociālās aprūpes namos un iestādēs, bērnu namos un citās institucionālās aprūpes iestādēs,

viii) nodrošināt, ka visi personām ar invaliditāti paredzētās iestādes un vispārīgās palīdzības dienestos strādājošie darbinieki ir attiecīgi apmācīti,

ix) apmācīt policijas un tiesu darbiniekus, lai viņi spētu piemērot personu ar invaliditāti liecības un nopietni attiektos pret vardarbības gadījumiem,

x) sniegt personām ar invaliditāti informāciju par to, kā izvairīties no vardarbības un aunprātīgās rīcības, kā to pazīt un kā par to ziņot,

xi) caurskatīt veiktās efektīvās likumdošanas, administratīvās, tiesiskās vai citas pasākumus, kas paredz stingras sankcijas, un autpilsioniskajai sabiedrībai veikt neatkarīgu pārskatu, lai novērstu visa veida fizisku vai garīgu vardarbību pret personām ar invaliditāti, personu ar invaliditāti ievainošanu vai pret tiem veiktu aunprātīgumu rīcību, nevērtību un nevērtīgu izturšanos, kā arī aunprātīgu izturšanos pret personām ar invaliditāti un to izmantošanu vai nolaušanu,

xii) īstenot attiecīgos noteikumus, kas iekauti Ministru komitejas Ieteikuma dalībvalstīm Rec(2002)5 par sieviešu aizsardzību pret vardarbību,

---

xii) stenot attiec gos noteikumus, kas iek auti Ministru komitejas Ieteikum dal bvalst m Nr. R (99) 4 par principiem, kuri attiecas uz r c bnesp j gu pieaugušu personu tiesisko aizsardz bu,

xiv) stenot Rezol ciju ResAP(2005)1 par pieaugušo un b rnu ar invalidit ti aizsardz bu pret aunpr t gu r c bu, k ar emt v r attiec go papildu zi ojumu.²

3.14. 14. darb bas virziens: P tniec ba un att st ba

3.14.1. Ievads

Lai izstr d tu uz pier d jumiem pamatotu politiku, ir vajadz gi plaši p t jumi, k ar j veic statistikas datu ieguve un anal ze. Pamatojoties uz ticamu inform ciju, var identific t potenci las probl mas, t pal dz izstr d t risin jumus un ieg t efekt vus rezult tus. Izmantojot š du inform ciju, var noteikt lab ko praksi un izsekot sabiedr b notiekošaj m izmai m.

Ir atz ts, ka statistikas tr kums par person m ar invalidit ti kav politikas izstr di gan valsts, gan starptautisk l men . Lai veicin tu šaj r c bas pl n noteikto m r u efekt vu stenošanu, ir j sekm un j virza plaši, diversific ti un specializ ti p t jumi par visiem invalidit tes jaut jumiem un j koordin šie p t jumi visos l me os.

3.14.2. M r i

i) Veicin t t du politiku un t du standartu izstr di, kas vair k pamatoti uz pier d jumiem, pilnveidojot uz n kotni v rstu p t jumu rezult tu p rv ršanu politik ,

ii) valstiski un starptautiski saska ot statistikas datu ieguves metodiku, lai ieg tu der gu un sal dzin mu inform ciju,

iii) starpdisciplin ri izmantot un atbalst t visas pieejam s p t jumu un att st bas iesp jas, lai veicin tu personu ar invalidit ti l dzdal bu sabiedr b un uzlabotu vi u dz ves kvalit ti.

3.14.3. Konkr tas dal bvalstu darb bas

i) Att st t statistikas un inform cijas strat ijas, lai izstr d tu t du invalidit tes politiku un standartus, kuru pamat ir t ds invalidit tes modelis, kas pamatots uz soci laj m ties b m un cilv kties b m, k ar p rskat t esošo valsts strat iju un datu b zu efektivit ti,

ii) nodrošin t, ka t inform cija, kas ieg ta veicot vajadz bu nov rt jumu, individu l l men gan tiek apstr d ta k konfidenci la, tom r valsts, re ion l un viet j l men tiek iesp jami efekt vi izmantota, veicot pakalpojumu kop jo pl nošanu un pied v jot šos pakalpojumus,

iii) nodrošin t, ka attiec g gad jum no visp r j s p tniec bas datiem var ieg t inform ciju par personu ar invalidit ti l dzdal bu saist b ar vis m attiec gaj m š r c bas pl na jom m,

iv) lai atvieglotu sieviešu ar invalidit ti st vok a anal zi, nodrošin t, ka p tniec b ir ietverta dzimumu dimensija, ja tas iesp jams,

---

² Pieaugušo un b rnu ar invalidit ti aizsardz ba pret aunpr t gu r c bu, *Council of Europe Publishing*, Strasb ra, 2003. gads, ISBN 92-871-4919-4.

---

v) strādāt pie tā, lai nodrošinātu koordinētu pieeju ptniecībai, apstiprinot kopīgas klasifikācijas un tādējādi radot iespēju izvērtēt un analizēt valsts un starptautisko datubāzu informāciju,

vi) veicināt pētījumu izstrādi par tādām sekmīgiem rehabilitācijas pasākumiem, kas vērsti uz atveseošānu un reintegrāciju sabiedrībā,

vii) sekmēt pētījumus par demogrāfisko pārrmaiņu un novecošanās procesa ietekmi uz personu ar invaliditāti dzīves kvalitāti,

viii) iesaistīt personu ar invaliditāti pērstāvju un citas attiecīgās ieinteresētās puses ptniecības un datu ieguves stratēģiju izstrādā,

ix) atbalstīt lietišķo zinātnisko izpēti par tādām jaunām informācijas un sakaru tehnoloģijām, tehniskajām palīdzībām, kā arī produktu un iekārtu izstrādi, kas var veicināt neatkarīgu dzīvi un personu ar invaliditāti līdzdalību sabiedrībā,

x) veicināt to, ka produkti izpēti tiek ieviesti universāli dizaina principi,

xi) veicināt labas prakses un informācijas apmaiņu, kā arī ciešu sadarbību starp attiecīgajām organizācijām, lai nodrošinātu plašāku informācijas pieejamību, ko izmanto politikas izstrādā,

xii) uzdot veikt attiecīgus pētījumus un novatoriskus pilotprojektus, lai atbalstītu tādus politikas izstrādi, kas aptver visas attiecīgās šīs rīcības plānā jomas.

3.15. 15. darbības virziens: Izpratnes veidošana

3.15.1. Ievads

Personas ar invaliditāti sastopas ar daudziem šķēršļiem, kas kavē viņu līdzdalību sabiedrībā, kā arī viņu atzīšanu par pilntiesīgiem un vienlīdzīgiem sabiedrības locekļiem. Lielā daļā personu ar invaliditāti uzskata, ka sabiedrības attieksme ir lielāka šķērslis viņu pilnīgai integrācijai.

Personas ar invaliditāti visbiežāk saskaras ar nepieņemamu attieksmi, kas pamatota uz esošiem aizspriedumiem, bailēm, nīgsmcerībām un neticību viņu spējām. Šo attieksmi var tūlīt mainīt, stenojot efektīvas sabiedrības izpratnes veidošanas stratēģijas, šajā procesā iesaistot plašu ieinteresēto pušu loku.

Pdjos gados daudzas dalībvalstis ir attīstījušas tiesību aktus diskriminācijas novēršanai un veicinājušas sociālas politikas iniciatīvas. Šīs iniciatīvas veicina personu ar invaliditāti iekļaušanu vietējās sabiedrībās, tomēr ar to vien nepietiek.

Lai sekmētu uzskaites darbības, dalībvalstīm ir jānodrošina sadarbība ne vien mediju jomā, bet arī citās tādās darbības jomās, kas var veicināt attieksmes maiņu.

Personām ar invaliditāti ir jāparādās reklāmas, uzkrāna, radio un drukātajos plašsaziņas līdzekļos, lai notiktu paradigmatīva cilvēku uztveres maiņa ar invaliditāti un personām ar invaliditāti; tādējādi ir iespējams radīt patiesas izmaiņas visu sabiedrības locekļu attieksmē.

Sabiedrība ir jāpazīn, ka uz personām ar invaliditāti attiecas tās pašas cilvēktiesības, kādas uz visiem pārjiem cilvēkiem, un ka sabiedrībā ir daudz tādus šķēršļus, kas traucē vai liedz personām ar invaliditāti stenot šīs tiesības. Šo šķēršļu novēršana pozitīvi ietekmēs ne vien personas ar invaliditāti, bet arī sabiedrību kopumā. Turklāt ir būtiski parādīt, ka daudzu pozitīvu ieguldījumu dod visas personas ar invaliditāti, būdami aktīvi un pilntiesīgi sabiedrības locekļi neatkarīgi no viņu invaliditātes pakāpes.

3.15.2. Mērķi

i) Veicot plašu darbu loku, uzlabot attieksmi pret personām ar invaliditāti, kas ir aktīvi un pilntiesīgi sabiedrības locekļi,

ii) veidot sabiedrības izpratni par invaliditāti un personu ar invaliditāti tiesībām uz iespēju vienlīdzību un aizsardzību pret diskrimināciju,

iii) apkarot tādus visus veidus negatīvu attieksmi pret personām ar invaliditāti, kas varētu kaitēt personu ar invaliditāti tīlam un interesēm.

3.15.3. Konkrētas dalībvalstu darbības

i) Atspoguļot invaliditāti visās valdības reklāmas kampaņās, lai mainītu sabiedrības attieksmi,

ii) piemēram, ieviešot tīkavas vadlīnijas par personu ar invaliditāti ciešu, rosināt visus plašsaziņas līdzekļus un plašsaziņas līdzekļu organizācijas televīzijas un radio pārraidīšanai, kā arī drukātajos plašsaziņas līdzekļos plaškināt pilnīgāk attīstīt personām ar invaliditāti kardinālus pilsoņus,

iii) rosināt televīzijas kanālus un radiostacijas vispārīgās programmās un attiecīgajiem specializētās programmās apspriest tādus jautājumus, kas saistīti ar personām ar invaliditāti,

iv) ja iespējams, veikt regulāras valstiskas sabiedrības izpratnes veidošanas kampaņas par personu ar invaliditāti tiesībām, potenciālu un ieguldījumu,

v) izmantot novatoriskus un citus praktiskus līdzekļus, lai būtu jāņem vērā jaunākiem un pieaugušajiem parādītājiem, ar ko saskaras personas ar invaliditāti,

vi) piedāvāt konsultācijas par to, kā apieties ar plašsaziņas līdzekļiem, rosināt personas ar invaliditāti un to organizācijas reklamēt sevi vietējā un valstiskā līmenī,

vii) lai vairotu izpratni par invaliditātes jautājumiem izglītības jomā, darba vidē un sabiedrībā, atbalstīt un veicināt labāks prakses piemēru izplatīšanu visās dzīves jomās.

4. Integrācijas aspekti

4.1. Ievads

Eiropā dzīvojošo personu ar invaliditāti vidū ir cilvēki, kas sastopas ar pašiem šķēršļiem vai divkāršu diskrimināciju.

Šie cilvēki ir pakauti augstam sociālās atstumtības riskam, un viņu līdzdalības līmenis sabiedrībā kopumā ir zems. Lai nodrošintu konkrētu personu ar invaliditāti grupu locekļu līdzdalību sabiedrībā, politikas veidotājiem ir jānodrošina, ka to izstrādātās integrācijas politikas un stratēģijas ir iemētas visās grupās vajadzības.

Malagas deklarācijā ir paši norādītas divas šādas grupas – sievietes ar invaliditāti un personas, kam vajadzīga intensīva atbalsta, un tas vienmēr ir jāņem vērvis šajā rīcības plānā. Ziņojumos, ko sniegusi darba grupa sievietēm ar invaliditāti un tādām personām diskriminācijas jautājumos, kam vajadzīga intensīva atbalsta, ir analizēti konkrēti šai grupai raksturīgi faktori un piedāvātas konkrētas darbības, kas aptver daudzas darbības virzienus, tostarp neatkarīgu dzīvi, izglītību, nodarbinātību utt.³

Citas grupas, kam nepieciešama integrācija, ir, piemēram, bērni ar invaliditāti un gados veci cilvēki ar invaliditāti, kā arī personas ar invaliditāti, kuras pārstāv minoritātes (piemēram, igāņi, migranti, bēgļi, pārvietotās personas un citas etniskās, kultūras vai valodas minoritātes). Politikas veidotājiem ir jāatzīst tie šķēršļi un grūtības, ar ko sastopas šīs sabiedrības grupas, un jānodrošina, ka politika ir veidota tā, lai novērstu šos šķēršļus un nodrošintu, ka šiem indivīdiem līdztekus pārējiem pilsoņiem ir iespēja pilnīgi stenot savu potenciālu.

4.2. Sievietes un meitenes ar invaliditāti

Sievietes un meitenes ar invaliditāti⁴ var sastapties un bieži sastopas ar dažādiem šķēršļiem, kas kavē viņu līdzdalību sabiedrībā, jo viņas ir pakautas dubultai diskriminācijai, proti, gan dzimuma, gan invaliditātes dēļ. Kaut gan personu ar invaliditāti vispār jāstāvoklis ir būtiski uzlabojies, šādu sabiedrības izmaiņu pozitīvā ietekme ne vienmēr līdzvērtīgi skar sievietes ar invaliditāti un vīriešus ar invaliditāti.

Attiecīgās politikas un stenošanas pasākumu izstrādē un ieviešanā ir jāveic tā, lai nodrošintu līdzsvarotu iespēju sadalījumu starp vīriešiem ar invaliditāti un sievietēm ar invaliditāti. Izstrādājot invaliditātes un dzimumu līdzības nodrošināšanas politiku un programmas, visos līmeņos, proti, starptautiskā, valsts, reģionālā un vietējā līmenī, ir jāņem vērš specifiskās situācijas, kur atrodas sievietes un meitenes ar invaliditāti.

Ir jāveic pasākumi, lai novērstu tos šķēršļus, kas liedz sievietēm ar invaliditāti iespēju stenot savas tiesības uz tāda paša pamata kā vīriešiem un pārējiem sievietēm. Šie pasākumi aptver daudzas jomas, tostarp attiecības, vecāku pienākumus, imenes dzīvi, seksualitāti, kā arī aizsardzību pret vardarbību un auzprātīgumu. Tostarp ir vajadzīgi pasākumi, lai nodrošintu vienlīdzīgas iespējas piedalīties politiskajās un sabiedriskajās dzīvē, iegūt izglītību, iesaistīties mērķos, nodarbinātībā, kā arī sociālajās un kultūras dzīvē. Daudzas no šīm politikas jomām ir aplūkotās rīcības plāna darbības virzienos, bet tas ir jāaplūko arī saistībā ar to, kā dalībvalstīs var strādāt ar tiem faktoriem, kas ietekmē sievietes un meiteņu ar invaliditāti līdzdalību.

---

³ Sievietēm ar invaliditāti diskriminācija, *Council of Europe Publishing*, Strasbūra, 2003. gads, ISBN 92-871-5316-7; Tādām personām ar invaliditāti dzīvē sabiedrībā, kam vajadzīga intensīva atbalsta (*Community living for people with disabilities in need of a high level of support*), Eiropas Padome, Strasbūra, 2004. gads.

⁴ Šajā rīcības plānā visas norādes uz sievietēm ar invaliditāti attiecas arī uz meitenēm ar invaliditāti.

4.3. Personā ar invaliditāti, kurām vajadzīga intensīva atbalsta⁵

Viena no neaizsargātākajām personu ar invaliditāti grupām ir tiešpersonas ar invaliditāti, kuru invaliditāte ir tik smaga un sarežģīta, ka viņiem ir vajadzīga intensīva atbalsta. Viņi dzīvē kvalitatīvi daudz mazāk ir atkarīgi no tūlītējiem pakalpojumiem un kvalitatīvu pakalpojumu pieejamības, kas atbilst šo personu ar invaliditāti un viņu īpašībām vajadzībām, proti, vajadzības pat diemžēl pakalpojumiem, kuri veicina šo personu ar invaliditāti iespējami plašu līdzdalību sabiedrībā un nav vienpersonām ar invaliditāti vispārīgi pieejamo pakalpojumu kopija.

Šīs grupas locekļi visticamāk dzīvo institucionālā aprūpes iestādēs vai dažos gadījumos kopā ar savu ģimeni, bet viņi, iespējams, ir izolēti, jo kontakts ar pakalpojumu sniedzjiem un citiem sabiedrības locekļiem ir vēl vai izteikti pavisam. Šo iemeslu dēļ šīs grupas locekļiem ir vajadzīga tieša intensīva un pastāvīga kvalitatīvu pakalpojumu, kas pielāgoti viņu pašajām vajadzībām.

Lai apmierinātu šo vajadzību, ir jāpastiprina pakalpojumu sniegšana, neatkarīgi no vietējā pakalpojumu un vienlīdzīga vispārējā pakalpojumu pieejamības modeļa. Daļēji jāapzinās, ka ir vajadzīga intensīva palīdzība un saskaņošana starp attiecīgajām institūcijām, valsts aģentūru un pakalpojumu sniedzjiem gan valsts, gan vietējā līmenī, lai sasniegtu šo mērķi.

4.4. Bērni un jaunieši ar invaliditāti

Bērnu tiesību konvencijas pamatīpašības pamatprincipi – bērnu tiesības netikt diskriminētas; pieņemot jebkādu lēmumu, ir jāņem vērā bērnu intereses; bērnu tiesības dzīvot un attīstīties; bērnu tiesības paust savu viedokli. Zinātnieki ar invaliditāti un meitenes ar invaliditāti ir tiešpersonas; daļēji jāpaplašina zināšanas par šo bērnu vajadzībām, lai šīs zināšanas izmantotu palīdzībai, praksē, kā arī pieņemot lēmumus daudzās politikas jomās.

Attīstītajām institūcijām ir jāpārskatīta bērnu ar invaliditāti un viņu īpašībām vajadzības, lai piedāvātu tūlītēju atbalsta pakalpojumu, kas nodrošina šiem bērniem iespēju pieaugt savam ģimenī, tikt iekļautiem sabiedrībā, kā arī piedalīties vietējā bērnu dzīvē un aktivitātēs. Lai bagātinātu bērnu ar invaliditāti dzīvi un nodrošinātu viņiem iespēju maksimāli attīstīt savu potenciālu, tiem ir jāsaņem izglītība.

Piedāvājot kvalitatīvus pakalpojumus un īpašības atbalsta struktūras, šiem bērniem var nodrošināt pilnvērtīgu un attīstību veicinošu bērnu veselību, kā arī likt pamatus tālākai veģēģēšanai vecumā, kam raksturīga līdzdalība un neatkarība. Tādā veidā ir būtiski, lai, izstrādājot invaliditātes politiku, kā arī bērnu un īpašības vispārīgo politiku, politikas veidotājiem ņemtu vērā bērnu ar invaliditāti un viņu īpašībām vajadzības.

Līdzdalība un aktīvs pilsoniskums nozīmē, ka indivīdiem ir pieejamas tiesības, līdzekļi, vieta un iespēja, kā arī vajadzīga atbalsta, lai piedalītos lēmumu pieņemšanā un ietekmētu šos lēmumus, kā arī piedalītos akcijās un darbībās nolikt veicināt labas sabiedrības veidošanos. Sagatavojot jaunatnes politiku un programmas, ir jākonsultējas ar jauniešu ar invaliditāti organizācijām. Jaunieši ar invaliditāti ir jāuzklausa visos jautājumos, kas attiecas uz viņiem.

---

⁵ *Tūlītēji personu ar invaliditāti dzīvē sabiedrībā, kurām vajadzīga intensīva atbalsta, op. cit.*

Daudz s dz ves joms — izgl t b , darb , sport , kult r , izklaid un sabiedr bas dz v — jaunieši ar invalidit ti v l aizvien sastopas ar b tiskiem š rš iem. Šos jaut jumus var risin t, pamatojoties uz vispus gu strat iju. Izstr d jot jaunatnes politiku, ir j mekl veidi, k nodrošin t piln gu jauniešu ar invalidit ti l dzdal bu sabiedr b , emot v r vi u paš s vajadz bas. Saska ar Eiropas hartu par jauniešu l dzdal bu viet j un re ion laj dz v akt va jauniešu l dzdal ba l mumu pie emšan un r c b viet j un re ion l l men ir b tiska, lai sabiedr b vairotu demokr tiju, solidarit ti un labkl j bu.

4.5. Personu ar invalidit ti novecošan s

Tas, ka personas ar invalidit ti, seviš i t s personas, kam invalidit tes veida d ir nepieciešams intens v ks atbalsts, novecojas, rada jaunas gr t bas visu Eiropas valstu sabiedr bai. Tas attiecas uz atbalstu indiv diem un vi u imen m, seviš i gad jumos, kad galvenie apr p t ji ir gados veci vec ki. Lai risin tu š s jaun s probl mas, daudz s politikas un pakalpojumu joms ir vajadz gas novatoriskas pieejas. Eiropas Padomes zi ojumos ir nor d ti galvenie jaut jumi, kas attiecas uz šo grupu, k ar pied v ti iesp Jamie risin jumi. Ir vajadz ga saska ota r c ba, kas atbilst šo personu pašaj m vajadz b m un ir v rsta uz to, lai gados veciem cilv kiem ar invalidit ti nodrošin tu iesp ju palikt viet j sabiedr b iesp jami ilgi. T d ir j veic individu lo vajadz bu nov rt jums un turpm ka pl nošana, k ar j nodrošina nepieciešamo pakalpojumu pieejam ba. Invalidit tes jaut jumi ir j em v r , ar izstr d jot politiku attiec b uz gados veciem cilv kiem.

Šie jaut jumi un faktori, kas ietekm gados veco cilv ku ar invalidit ti l dzdal bu ikdienas dz v , ir j em v r , izstr d jot pas kumus šaj r c bas pl n noteiktajos darb bas virzienos.⁶

4.6. Personas ar invalidit ti, kas ir pieder gas minorit t m un migrantiem

T m person m ar invalidit ti, kas ir minorit tes, migranti vai b gi, var rasties daž di nelabv l gi apst ki diskrimin cijas d vai t d , ka vi u zin šanas par sabiedriskajiem pakalpojumiem ir nepietiekamas.

Piem ram, kaut gan ig niem Eirop tiek piev rsta pastiprin ta uzman ba, ir vajadz ga turpm ka r c ba, lai š s grupas locek i tiktu atz ti par pilnties giem un vienl dz giem sabiedr bas locek iem. Personas ar invalidit ti ir paši neaizsarg ta grupa, jo sav viet j sabiedr b šie cilv ki ir “neredzami”.

Izgl t ba, nodarbin t ba, soci lie un medic nas pakalpojumi, k ar kult ras dz ve ir seviš i svar gas jomas, un šie jaut jumi ir j risina attiec b uz vis m iedz vot ju grup m.

Dal bvalst m ir j nodrošina, ka, sniedzot atbalstu person m ar invalidit ti, tiek emts v r vi u valodas vai kult ras fons un attiec g s minorit tes paš s vajadz bas.

5. stenošana un p rraudz ba

5.1. Ievads

---

⁶ Pamatnoteikumi par kvalitāt v u un kvantitāt v u t du datu anal zi, kas attiecas uz personu ar invalidit ti novecošanas, *Council of Europe Publishing*, Strasb ra, 1998. gads, ISBN 92-871-3327-1.

Dal bvalstu valdības ir pirmkārt atbildīgas par invaliditātes politikas īstenošanu valstīs, kas ir sevišķi par to konkrētu darbību īstenošanu, kas noteiktas attiecībā uz šo valsti katr darbības virzienā.

Šajā rakstā ir atzīts, ka katrā valstī ir atšķirīga diskriminācijas novēršanas politika, administratīvais aparāts, resursi, demogrāfija utt. Tādēļ dalībvalstīs ir tiesīgas noteikt valsts prioritātes un attiecīgus pasākumus, kas īstenojami pakāpeniski, izmantojot to piemērotus līdzekļus.

īstenojot konkrētās šajā rakstā minētās darbības, dalībvalstīm ir obligāti jāemvēr:

- tie principi, uz kuriem pamatots rakstā minētais, tostarp sevišķi indivīdu tiesības uz aizsardzību pret diskrimināciju, tiesības uz iespēju vienlīdzību un vienlīdzīgu pilsoņu tiesību ieviešanu,
- līdzekļus tam, ka kvalitātes pakalpojumiem un mērķu īstenošanai ir izšķiroša nozīme attiecībā uz pakalpojumu saņemšanu personām ar invaliditāti, ir jāemvēr integrācijas aspekti, tostarp sieviešu un meiteņu ar invaliditāti, bērnu un jauniešu ar invaliditāti, novecojošo cilvēku ar invaliditāti, to personu ar invaliditāti pašsajadzības, kuras ir piederīgas migrantiem un minoritātes, kā arī to personu ar invaliditāti pašsajadzības, kurām vajadzīga intensīva atbalsta,
- ka šī plāna pamatelements ir personu ar invaliditāti pārstāvējošu organizāciju līdzdalība visos īstenošanas, pārraudzības un novērtēšanas posmos Eiropas, valsts, reģionālā un vietējā līmenī.

5.1.1. Universālais dizains

Lai veidotu pilnīgi iekļaujošu sabiedrību, ir būtiski nodrošināt visiem tās locekļiem vienlīdzīgas pieejas iespējas. Tā kā, vides, produktu, sakaru un elektronisko sistēmu projektēšana ir sevišķi būtiska, lai visās dzīves jomās veicinātu personu ar invaliditāti līdzdalību un neatkarību.

Universālais dizains ir efektīvs veids, kā uzlabot arhitektoniskās vides, pakalpojumu un produktu pieejamību un kvalitāti. Saskaņā ar šo principu ir būtiski jānoskaidro nodrošināt, lai vide, kas un ikdienā lietojamie priekšmeti būtu veidoti pareizi, nevis pielāgot tos turpmākajam posmam. Kaut arī vecākas vai vēsturiskas vietas ne vienmēr būs iespējams padarīt pilnīgi pieejamas, vēl aizvien ir par daudz tādus šķēršļus, kas kavē personu ar invaliditāti līdzdalību visās sabiedrības dzīves jomās un ierobežo viņu iespējas izmantot sabiedrisko telpu. Lai uzlabotu arhitektoniskās vides, transporta un sakaru sistēmu pieejamību, kā arī produktu izmantojamību, ir sevišķi būtiski sekmēt universālā dizaina principu, veicinot šī principa plašu izmantošanu, kā arī lietotāju līdzdalību visos projektēšanas posmos.

5.1.2. Pakalpojumu kvalitāte un personāla apmācība

Kvalitāte un mērķi ir tie pamatprincipi, uz kuriem pamatoti šī plāna darbības virzieni. Daudzas Eiropas valstīs jau sistemātiski strādā pie tā, lai uzlabotu pakalpojumu kvalitāti un personāla apmācību. Ir būtiski, lai politika, visi pakalpojumi un pasākumi būtu pamatoti uz augstiem kvalitātes standartiem un lai tos īstenojamie būtu kompetenti, apmācīti personāli. Piedāvot pakalpojumu uzmanības centrā ir jābūt personām ar invaliditāti. Klientu apmierinātībai ir jābūt galvenajam faktoram, kas motivē dzīvotspējīgu politiku kvalitātes

---

jom . Ir seviš i b tiski, lai personas ar invalidit ti, pakalpojumu lietot ji, akt vi l dzdarbotos pakalpojumu kvalit tes nodrošin šan un p rraudz bas proces .

M c bas ar ir b tisks kvalit atvu pakalpojumu elements. Tas attiecas ne vien uz to darbinieku pien c gu apm c bu, kas iesaist ti k paši person m ar invalidit ti paredz tu pakalpojumu, t visp r ju pakalpojumu sniegšan , bet ar uz tiem, kuri ir iesaist ti t das politikas izstr d , kura ietekm personu ar invalidit ti dz vi. M c bu proces ir ar j veido izpratne par personu ar invalidit ti cilv kties b m.

5.1.3. Integr šana jeb nozares atbild ba

Lai veicin tu iek aujoš kas sabiedr bas veidošanos, politikas izstr d un pakalpojumu sniegšan ir b tiski izmantot integr šanas pieeju jeb nozares atbild bu, turkl t tas ir š r c bas pl na pamatprincips. Integr šana ietver person m ar invalidit ti paredz tu pakalpojumu integr šanu p r jiem pilso iem paredz to pakalpojumu kl st . M r is ir atk pties no t das politikas, kas veicina noš iršanu, un iesp ju robež s iek aut invalidit tes jaut jumus visp r j jom . Tom r integr šana neizsl dz pašu invalidit tes politiku gad jumos, kad š da politika ir personu ar invalidit ti interes s (t saukt dubult pieeja).

Praks š pieeja noz m to, ka konkr ta ministrija vai departaments vairs nav vienpus gi atbild gs par invalidit tes politiku. Visu ministriju pien kums ir nodrošin t, ka šo ministriju iniciat v s ir emtas v r personu ar invalidit ti ties bas. Lai padzi in tu un att st tu integr šanas pieeju, ir j veicina saska ošana starp valsts p rvaldes sektoriem, k ar j veicina t das kontaktiest des izveide, kas nodarbojas ar visiem invalidit tes jaut jumiem.

5.2. stenošana

Dal bvalstu vald bas ir pirmk rt atbild gas par invalidit tes politikas stenošanu valsts l men un seviš i par t du konkr tu darb bu stenošanu, kas noteiktas attiec b uz šo valsti katram darb bas virzienam.

Lai noteiktu, k d s jom s ir vajadz ga att st ba un k das konkr tas darb bas j veic, dal bvalst m vispirms j izv rt savu invalidit tes politikas programmu un to pamatprincipu atbilst ba šim Eiropas Padomes r c bas pl na uzmetumam invalidit tes jom .

Pamatojoties uz š nov rt juma, dal bvalst m ir j izstr d strat ijas, lai nodrošin tu, ka šo valstu koordin t s invalidit tes politikas programmas, strat ijas un r c ba tiek pak peniski att st tas saska ar Eiropas Padomes r c bas pl nu un valsts finanšu resursiem.

Katras dal bvalsts pien kums ir noteikt priorit ti un sast d t nor d to pas kumu stenošanas grafiku.

Ir b tiski, lai, stenojot r c bas pl nu, dal bvalstis izmantotu koordin tu pieeju, iesaistot attiec g s ieinteres t s puses, tostarp vajadz bas gad jum personu ar invalidit ti nevalstisk s organiz cijas.

Dal bvalst m vajadz bas gad jum ir j apskata invalidit tes defin cijas jaut jums, kas ir da a no stenošanas.

Dal bvalstis r c bas pl nu tulko valsts valod un nodrošina š tulkojuma pieejamību alternatīvos formātos. Lai nodrošinātu ilgtermiņa atbalstu, dalībvalstis popularizē r c bas pl nu, iesaistot visas attiecīgās ieinteresētās puses.

Eiropas Padome p c pieprasījuma palīdz dalībvalstīm r c bas pl na stenošanā. Dalībvalstīm ir jāapsver sadarbība ar Eiropas Padomes Attīstības banku (CEB) un jāpiedāvā tādā apmērā, kā tas ir iespējams, projekti, kas vērš uzmanību uz r c bas pl na stenošanu valsts līmenī.

5.3. Turpmākā izpilde

Dalībvalstu valdības ir pirmkārt atbildīgas par Eiropas Padomes r c bas pl na turpmāku izpildi valsts līmenī, lemjot par attiecīgā pārskatīšanu un turpmākiem pasākumiem. Šajā nolūkā dalībvalstīm ir jākonsultējas ar attiecīgajām ieinteresētajām pusēm, sevišķi personu ar invaliditāti nevalstiskajām organizācijām.

Eiropas līmenī š r c bas pl na turpmākajai izpildei jākoncentrējas uz to, lai stiprinātu sadarbību invaliditātes jomā, un strukturālā veidā nodrošina efektīvas informācijas, pieredzes un labas prakses apmaiņas iespējas.

Lai nodrošinātu š r c bas pl na efektīvu turpmāku izpildi, dalībvalstīm ir regulāri jāsniedz Eiropas Padomei attiecīgā informācija. Šajā saistībā sevišķi noderīgi un būtiski ir valsts valdības ziņojumi parlamentam, kā arī nevalstisko organizāciju ziņojumi un apsekojumi.

Šo procesu, tostarp nepieciešamās procedūras, grafika izveidi un iespējamu termiņu un vidusposma pārskatu vada r c bas pl na turpmākai izpildei izraudzītā komisija.

Šī komisija var ierosināt dalībvalstīm veikt konkrētus prioritārus jautājumus padziļinātu analīzi. Šī komisija nodrošina, ka Ministru komiteja tiek regulāri informēta par attīstību saistībā ar š r c bas pl na stenošanu.

Starptautiskās personu ar invaliditāti nevalstiskās organizācijas piedalās šajā procesā saskaņā ar esošajiem darbības noteikumiem. Turklāt šajā procesā var aicināt līdzdarboties citas attiecīgās ieinteresētās puses; šādu līdzdalības veidu nosakot, ņemot vērā izraudzītās komisijas pilnvaras.

R c bas pl na 1. pielikums

Malagas Ministru deklarācija par personām ar invaliditāti “Ceļš uz pilnīgu pilsonisko līdzdalību”

(Pieņemta otrajā Eiropas Personu ar invaliditāti integrācijas politikas ministru konferencē, kas notika Malagā, Spānijā, 2003. gada 7.–8. maijā.)

1. Mēs, ministri, kas atbildīgi par personu ar invaliditāti integrācijas politiku, pēc Spānijas valdības uzaicinājuma sapulcējušies Malagā 2003. gada 7. un 8. maijā uz Eiropas Padomes organizāto otro Eiropas Ministru konferenci,

---

1. **emot v r :**

2. Eiropas Padomes Stat tos nor d to m r i “sasniegt liel ku vienot bu starp t s dal bvalst m, lai nodrošin tu un stenotu tos ide lus un principus, kas ir šo valstu kop gais mantojums un veicina to ekonomisko un soci lo att st bu”,

3. Par z 1991. gada 7. un 8. novembr notikuš s pirm s Personu ar invalidit ti integr cijas politikas ministru konferences “Neatkar ga dz ve person m ar invalidit ti” rezult tus, saska ar ko tika pie emts Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums Nr. R (92) 6 par saska otu politiku attiec b uz person m ar invalidit ti,

4. ka cilv kties bu un pamatbr v bu aizsardz ba un veicin šana, k ar iesp jas piln gi stenot š s ties bas un br v bas ir rk rt gi b tiskas saist b ar personu ar invalidit ti akt vu l dzdal bu sabiedr b un ka princips, kas paredz vienl dz gas iesp jas person m ar invalidit ti, ir viena no Eiropas Padomes dal bvalstu pamatv rt b m,

5. Eiropas invalidit tes kust bas iesniegumu Eiropas Padomes otrajai Ministru konferencei par invalidit ti “No v rdiem uz darbiem”, kas apstiprin ts Eiropas NVO forum Madrid 2003. gada 8. apr l ,

6. ka Eiropas Padomes dal bvalstu politiskais, ekonomiskais un soci lais st voklis b tiski atš iras un daudzas valstis, seviš i t s, kuru ekonomika ir p rejas posm , var b t slikt k sagatavotas, lai atbilstu jaun kaj m invalidit tes politikas pras b m, un ka š m valst m var b t nepieciešamas konsult cijas un turpm ka pal dz ba,

7. ka invalidit tes politiku ietekm noteiktas politiskas, ekonomiskas, soci las, demogr fiskas, kult ras un tehnolo iju gr t bas, jo Eirop p d j s desmitgades laik ir notikušas daž das izmai as, kas ietekm cilv ku dz ves kvalit ti un rada daudz izaicin jumu, l dztekus sniedzot jaunas iesp jas izstr d t saska otu politiku attiec b uz person m ar invalidit ti,

8. ka saist b ar person m ar invalidit ti seviš i b tiski ir divi aspekti — no vienas puses, pieaugošais gados veco cilv ku patsvars Eiropas iedz vot ju vid , kas ir j em v r vis s turpm kaj s soci l s koh zijas strat ij s, lai nov rstu, ka dz ves gait veidojas atkar ba no pakalpojumiem, un saglab tu dz ves kvalit ti vecum ; no otras puses, zin tnes att st ba vesel bas jom un dz ves apst ku uzlabošan s nodrošina person m ar fizisku un gar gu invalidit ti ilg ku un pilnv rt g ku dz vi, radot jaunas vajadz bas pakalpojumu, ekonomisk atbalsta un šo personu cilv kties bu aizsardz bas jom ,

9. ka 2003. gadu Eiropas Savien ba ir pasludin jusi par Eiropas Personu ar invalidit ti gadu un ka t s galvenais m r is ir veidot sabiedr bas izpratni par personu ar invalidit ti ties b m uz iesp ju vienl dz bu, k ar veicin t piln gu un vienl dz gu šo ties bu stenošanu,

10. Apvienoto N ciju Organiz cijas *ad hoc* komitejas darbus, “lai apsv rtu pied v jumus visaptverošai un integr tai starptautiskajai konvencijai nol k veicin t un aizsarg t personu ar invalidit ti ties bas un cie u”,

11. Eiropas Padomes Personu ar invalidit ti rehabilit cijas un integr cijas komitejas darbu, kas veicina sadarb bu valsts p rvaldes l men Parci l s vienošan s soci laj un sabiedr bas vesel bas jom ,

---

12. pan kumus, kas g ti ar Eiropas Padomes un citu š s deklar cijas pielikum nor d to starptautisko organiz ciju, instit ciju vai pas kumu starpniec bu,

2. Atk rtoti apstiprin m:

13. m su ap emšanas, emot v r savas valsts jurisdikciju, nodrošin t cilv kties bas un pamatbr v bas visiem iedz vot jiem, k tas noteikts Eiropas Cilv kties bu konvencij , un to, ka visi cilv ki ir dzimuši br vi un vi iem ir vienl dz gas ties bas, k ar potenci ls, ko tie var konstrukt vi izmantot sabiedr bas att st bas un labkl j bas lab , un ka visas personas ir vienl dz gas likuma priekš un t m p c likuma ir vienl dz gas ties bas uz aizsardz bu,

14. ka tos pas kumus, kas attiecas uz piln gu un efekt vu visu cilv kties bu stenošanu un ir nor d ti Eiropas un starptautisko cilv kties bu dokumentos, ir j var piem rot bez diskrimin cijas un dal juma jebk du iemeslu, tostarp invalidit tes d ,

15. to m su v l šanos veicin t saska otu un integr tu politiku attiec b uz person m ar invalidit ti, kas pausta pirmaj Eiropas Personu ar invalidit ti integr cijas politikas ministru konferenc , kura notika Par z 1991. gad , un to, ka Ieteikums Nr. R (92) 6 par saska otu politiku attiec b uz person m ar invalidit ti ir rosin jis valstis apstiprin t t dus likumdošanas un politikas pas kumus, kuri sekm virz bu uz piln gu l dzdarb bu, k ar to, ka šis dokuments ir galvenais atsauces avots, uz k pamatot turpm ku r c bu,

16. lai vairotu pilsoniskumu un personu ar invalidit ti piln gu l dzdal bu, katram indiv dam ir j b t iesp jai kontrol t savu dz vi, un šaj nol k var b t nepieciešami paši atbalsta pas kumi;

3. Uzskat m:

17. ka m su galvenais m r is n kamaj desmitgad ir uzlabot personu ar invalidit ti un vi u ime u dz ves kvalit ti, uzsvaru liekot uz iek aušanu un piln gu l dzdal bu sabiedr b , jo pieejama sabiedr ba, kur l dzdarbojas visi t s locek i, ir visu iedz vot ju ieguvums,

18. ka t di pas kumi, kas v rsti uz personu ar invalidit ti dz ves kvalit tes uzlabošanu, ir j pamato uz r p ga šo cilv ku st vok a, potenci la un vajadz bu nov rt juma, izstr d jot novatoriskas pieejas pakalpojumu jom , emot v r šo cilv ku izv li, ties bas un apst k us,

19. ka turpm k r c bas pl n ir j formul piem rota strat ija š m r a sasniegšanai, lai veicin tu visu vecumu personu ar invalidit ti jebk das diskrimin cijas nov ršanu, seviš u uzsvaru liekot uz sieviet m ar invalidit ti un t m person m ar invalidit ti, kam vajadz gs intens vs atbalsts, lai visi šie cilv ki var tu stenot savas cilv kties bas, pamatbr v bas un pilsonisk s ties bas,

20. ka izstr d jot valsts un starptautisko invalidit tes politiku un ties bu aktus, ir j izmanto integr ta pieeja un vis s attiec gaj s politikas jom s attiec gi j atspogu o personu ar invalidit ti vajadz bas, seviš i galvenaj s jom s, piem ram, m jok u, izgl t bas, profesion l s orient cijas un apm c bas, nodarbin t bas, arhitektonisk s vides, sabiedrisk transporta, inform cijas, vesel bas apr pes un soci l s aizsardz bas jom ,

---

21. ka pamata mērķis ir izstrādāt ekonomikas, sociālo, izglītības, nodarbinātības, vides un veselības politikas pasākumus, lai visas dzīves garumā uzturētu katras personas ar invaliditāti spējās un sniegtu iespējami augstlīmeni, kā arī palīdzētu novērst invaliditāti,

22. ka izglītība ir sociāli iekļaušanas pamatlīdzeklis un ir jāvelt visas pūles, lai bērniem ar invaliditāti nodrošinātu iespēju mācīties vispārīgajās skolās, ja šāda izglītība ir šobrīd interesanta, lai atvieglotu pāreju no skolas vai augstskolas izglītības iestādes nodarbinātībā, kā arī lai attīstītu mūžizglītības koncepciju,

23. ka vienlīdzīga darba iespēja ir sociāli līdzdalības pamatelements; tādējādi jāvirzās uz personu ar invaliditāti integrāciju darba tirgū, varam brīvā darba tirgū, uzmanību pievēršot iespēju pieejamībai un stenojot aktīvu politiku, un ka, veicinot personu ar invaliditāti iespējas iesaistīties parastajā darba tirgū, veidojas daudzveidīgas darbaspēks, kas savukārt ir sabiedrības pievienotā vērtība,

24. ir būtiski izprast tehnoloģiju sociālo nozīmi un iespējami efektīvi izmantot jauno tehnoloģiju piedāvātās iespējas noliktuvai, lai atbalstītu personu ar invaliditāti autonomiju un mijiedarbību visās dzīves jomās,

25. zinātnes attīstība veselības jomā un dzīves apstākļu uzlabošana nodrošina personām ar fizisku, psiholoģisku un intelektuālu invaliditāti ilgku dzīvi, radot jaunas vajadzības un izaicinājumus aprūpes pakalpojumu jomā, un šo jautājumu risināšanai ir jāizmanto novatoriskas pieejas,

26. iedzīvotāju vidū jānosaka agrā vecumā veicinot veselīgu ieradumus un dzīves apstākļu un tādējādi turpmāk dzīves posmā ļaujot saglabāt labu fizisko un garīgo veselības stāvokli, ir jānodrošina, ka ilgkā dzīves priekšrocību sekas nav aizvien augošā tūlītējo personu skaits, kas atkarīgas no atbalsta pakalpojumiem,

27. ka ir vajadzīga attīstība, lai novērstu esošos šķēršļus un pieņemtu universālo dizaina principu, nodrošinot, ka jauni šķēršļi netiks radīti,

28. ka to personu ar invaliditāti skaits, kam vajadzīga intensīva atbalsta, ir neliels, tomēr tas palielinās, tāpēc mēs atzīstam, ka, neatkarīgi no vietējo pakalpojumu modeļa, ir jāstiprina tās struktūras, kas ietver šos individuus un viņu ģimenes,

29. ka ir skaidrāk jānosaka uz sieviešu ar invaliditāti stāvokli Eiropā un tam ir jāpievērš pašā uzmanība, lai garantētu šo sieviešu neatkarību, autonomiju, līdzdalību un sociāli iekļaušanu, un ka veiktajiem pasākumiem ir jāatbalsta dzimumu vienlīdzības pieeja invaliditātes politikas izstrādāšanā;

4. Apiešamības:

30. strādāt, ieviešot diskriminācijas novēršanas un cilvēktiesību pamatnostādnes, lai jautājumi par iespēju vienlīdzību personām ar invaliditāti tiktu integrēti visās politikas jomās,

31. nediskriminēt personas to invaliditātes izcelsmes vai personības dēļ,

---

32. veicin t personu ar invalidit ti neatkar gas dz ves iesp jas sabiedr b , pak peniski stenojot iek aujošu tehnolo iju un univers l dizaina principus, *inter alia* vides apb v , sabiedrisko telpu, sakaru sist mu un m jok u izveid ,

33. virz ties uz pastiprin tu saska ošanu valsts p rvaldes iest žu l men , paši ap emoties veicin t vienl dz bu visp r jos pakalpojumos, vesel bas apr p un ties bu sist m , k ar uzlabot noš rumu starp viet j m, re ion laj m un valsts atbild bas jom m,

34. veicin t t du personu ar invalidit ti vajadz b m atbilstošu kvalitatu pakalpojumu pied v jumu, kuru pieejam ba tiek nodrošin ta saska ar pasludin tajiem atbilst bas krit rijiem, kam pamat ir plašs un objekt vs nov rt jums un kas em v r personas ar invalidit ti izv li, autonomiju, labkl j bu, un nodrošina pien c gus aizsardz bas pas kumus, reglamentu un neatkar gu spriedumu s dz bu gad jum , k ar pastiprin t esošos pas kumus,

35. ar izgl t bas starpniec bu un ap emoties uzl kot personas ar invalidit ti k t dus pilso us, kuri valda p r savu dz vi, veicin t personu ar invalidit ti integr ciju vis s dz ves jom s,

36. veicin t personu ar invalidit ti integr ciju darba tirg , priekšpl n izvirkot šo cilv ku sp ju, seviš i profesion lo sp ju nov rt jumu un uzlabojot profesion l s orient cijas un apm c bas, k ar nodarbin t bas pieejam bu,

37. oblig ti emt v r b rnu ar invalidit ti un vi u ime u, k ar gados veco cilv ku ar invalidit ti vajadz bas, l dztekus neatk pjo ties no esoš s ap emšan s attiec b uz nodarbin tajiem un nenodarbin tajiem pieaugušajiem ar invalidit ti darbsp jas vecum , nor dot, ka nodarbin t bu nedr kst uzskat t par vien go pilsoniskuma m rauklu, vien go l dzdal bas jomu un vien go ce u uz cilv ka cie u,

38. turpin t atbalst t pamata un lietiš o zin tnisko izp ti, seviš i jaunu inform cijas un sakaru tehnolo iju jom , lai uzlabotu to pal dz bu, kas nodrošina interakt vas l dzdal bas iesp jas vis s dz ves jom s,

39. izmantot nepieciešamos l dzek us, lai v riešu un sieviešu vid rad tu patiesu iesp ju l dzsvarot bu un nodrošin tu akt vu personu ar invalidit ti l dzdal bu, seviš i sieviešu un meite u iesaisti izgl t bas un profesion l s apm c bas, nodarbin t bas, soci l s politikas jom , l dzdarb b un l mumu pie emšan un t d s dz ves jom s k seksualit te, sabiedrisk p rst v ba, vec ka loma, m jas un imenes dz ve, uzsvaru liekot uz vardarb bas nov ršanu,

40. veikt t du pas kumu un iesp ju loka turpm ku anal zi, kas patiesi uzlabotu to personu ar invalidit ti dz vi sabiedr b , kur m ir vajadz gs intens vs atbalsts, un ieg t t dus statistikas datus, kuri ir vajadz gi, lai noteiktu un nov rt tu invalidit tes politiku,

41. uzdot atbild gaj m iest d m r p gi nov rt t to ime u vajadz bas, kur s ir b rni ar invalidit ti, lai pied v tu t dus atbalsta pas kumus, kas šiem b rniem nodrošina iesp ju pieaugt sav imen , b t iesaist tiem viet j b rnu dz v un sa emt izgl t bu,

42. r p gi nov rt t t du ime u vajadz bas, kas nodrošina neform lo apr pi, seviš i to ime u vajadz bas, kur s ir b rns ar invalidit ti vai kuras apr p t du personu, kam vajadz gs intens vs atbalsts, nol k pied v t inform cijas l dzek us, m c bu iesp jas un pal dz bu, tostarp psiholo isko atbalstu, lai sekm tu dz vi imen ,

---

43. turpin t att st t t das programmas un l dzek us, kuru nol ks ir apmierin t personu ar invalidit ti vajadz bas, šiem cilv kiem novecojot,

44. iedz vot ju vid jau no agr na vecuma veicin t vesel gus ieradumus un dz ves apst k us, lai cilv ki var tu novecot akt vi, saglab jot iesp jami labu fizisk s un gar g s vesel bas st vokli,

45. sadarb b ar daž d m ieinteres taj m pus m, tostarp medijiem str d t, lai personas ar invalidit ti t lu veidotu pozit vu,

46. iesaist t personas ar invalidit ti t du l mumu pie emšan , kas ietekm vi us person gi, k ar iesaist t personu ar invalidit ti organiz cijas politikas izstr d , seviš u uzman bu piev ršot tiem cilv kiem, kam ir vair ki invalidit tes veidi vai kompleksi funkcion lie trauc jumi, k ar t m person m, kuras nesp j sevi p rst v t,

47. veicin t soci lo partneru, k ar citu politikas veidošan iesaist to valsts un priv to ieinteres to pušu un dal bnieku iesaisti un savstarp jo sadarb bu;

5. Iesak m:

48. Eiropas Padomes Ministru komitejai turpin t sekm t t du politiku, kas v rsta uz pilsonisko ties bu un personu ar invalidit ti akt vas l dzdal bas nodrošin šanu, šaj proces piln gi iesaistot visas dal bvalstis, k ar stiprin t Eiropas Padomes lomu, kura ir starptautiskas sadarb bas platforma invalidit tes politikas izstr des jom , aicinot Personu ar invalidit ti rehabilit cijas un integr cijas komiteju un citas attiec g s Eiropas Padomes komitejas turpin t integr t invalidit tes politiku taj s jom s, par ko t s ir atbild gas,

49. emot v r šaj ministru konferenc izskan jušos apsv rumus, izstr d t Eiropas Padomes r c bas pl nu attiec b uz person m ar invalidit ti: jaunas Eiropas politikas pamatnost dnes turpm kajai desmitgadei, kas pamatots uz cilv kties b m un partnerattiec b m starp daž diem dal bniekiem un kur ir nor d ti strat iskie m r i un priorit rie jaut jumi, lai nodrošin tu pilsonisk s ties bas un personu ar invalidit ti akt vu l dzdal bu sabiedr bas dz v , izmantojot praktiski stenojamus, izmaksu zi realiz jamus un ilgosp j gus pas kumus,

50. Eiropas Padomei, izmantojot t s plašo pieredzi cilv kties bu jaut jumos, akt vi iesaist ties p rrun s Apvienoto N ciju Organiz cijas *ad hoc* komitejas turpm kaj s sesij s, kas tika izveidota, "lai izstr d tu priekšlikumus visaptverošai un integr tai starptautiskai konvencijai nol k veicin t un aizsarg t personu ar invalidit ti ties bas un cie u";

6. Aicin m:

51. visas Eiropas Padomes dal bvalstis un nov rot jas valstis, k ar Eiropas nevalstisko organiz ciju p rst vjus piedal ties taj s Padomes darb b s un darb , kas attiecas uz saska otas politikas veicin šanu, lai nodrošin tu personu ar invalidit ti piln gu l dzdal bu, k ar š das politikas veicin šanu ar akt vas personu ar invalidit ti l dzdal bas starpniec bu;

7. V lamies:

52. lai visiem cilv kiem, ar tiem, kas nedz vo Eirop , b tu tie paši uzskati, v rt bas un principi, kuri attiecas uz personu ar invalidit ti cilv kties b m un pamatbr v b m,

---

pilsoniskaj m ties b m un akt vu l dzdal bu sabiedr bas dz v un ir izkl st ti šaj Eiropas Ministru deklar cij un atz ti par kop gu Eiropas iez mi.

* * *

Visbeidzot — m s pateicamies Sp nijas varas iest d m par š s konferences lielisko organiz ciju un d sno viesm l bu.

R c bas pl na 2. pielikums

Atsauces teksti

Eiropas Cilv kties bu un pamatbr v bu aizsardz bas konvencija (ETS Nr. 5);

Eiropas Soci l harta (ETS Nr. 35) un p rskat t Eiropas Soci l harta (ETS Nr. 163);

Eiropas Soci l s droš bas kodekss (ETS Nr. 48), Eiropas Soci l s droš bas kodeksa protokols (ETS Nr. 48A), p rskat tais Eiropas Soci l s droš bas kodekss (ETS Nr. 139);

Konvencija par cilv kties bu un cilv ka cie as aizsardz bu biolo ij un medic n : konvencija par cilv kties b m un biomedic nu (ETS Nr. 164);

Konvencija Eiropas arhitekt ras mantojuma aizsardz bai (ETS Nr. 121);

Eiropas ainavu konvencija (ETS Nr. 176);

Soci l s koh zijas strat ija, ko 2000. gada 12. maij pie musi Eiropas Padomes Eiropas komiteja soci l s koh zijas jaut jumos;

Ministru komitejas Ieteikums Nr. R (86) 18 attiec b uz Eiropas hartu "Sports visiem: personas ar ierobežotu r c bu";

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Nr. R (92) 6 par saska otu politiku attiec b uz person m ar invalidit ti;

Rezol cija ResAP(95)3 attiec b uz hartu par personu ar invalidit ti profesion lo nov rt jumu;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Nr. R (96) 5 par darba un imenes dz ves saska ošanu;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Nr. R (98) 3 par augst k s izgl t bas pieejam bu;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Nr. R (98) 9 par atkar bu;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Nr. R (99) 4 par r c bnesp j gu pieaugušu personu tiesisko aizsardz bu;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Rec(2001)12 par veselības aprūpes pakalpojumu pielāgošanu mērķa ieviešanai un veselības aprūpes pakalpojumu jomā;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Rec(2001)19 par pilsoņu tiesību aizsardzību;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Rec(2002)5 par sieviešu aizsardzību pret vardarbību;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Rec(2003)3 par sieviešu un vīriešu sabalansētu dzimumu politiskajiem un sabiedriskajiem lēmumiem;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Rec(2003)19 par sociālo tiesību pieejamības uzlabošanu;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Rec(2004)10 par to personu cilvēktiesību un ciešamību aizsardzību, kurām ir garīgi traucējumi;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Rec(2004)11 par elektroniskās balsošanas tiesiskajiem, operatīvajiem un tehniskajiem standartiem;

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Rec(2004)15 par elektronisko pavaldi (“e-pavaldi”);

Ministru komitejas Ieteikums dal bvalst m Rec(2005)5 par audzināšanas iestāžu drošību;

Eiropas Padomes Ministru komitejas Rezolūcija dal bvalst m ResAP(2001)1 par universālo dizaina principu iekārtošanu visu to profesiju mērķu programmās, kas strādā ar arhitektonisko vidi (Tommasa rezolūcija);

Eiropas Padomes Ministru komitejas Rezolūcija dal bvalst m ResAP(2001)3 “Ceļš uz personu ar invaliditāti pilsoniskajām tiesībām ar iekārtošanu jaunu tehnoloģiju starpniecību”;

Eiropas Padomes Ministru komitejas Rezolūcija dal bvalst m ResAP(2005)1 par pieaugušo un bērnu ar invaliditāti aizsardzību pret atriebību;

Eiropas Padomes Parlamenta rīcības asamblejas Ieteikums 1185 (1992) par personu ar invaliditāti rehabilitācijas politiku;

Eiropas Padomes Parlamenta rīcības asamblejas Ieteikums 1418 (1999) par termināli slimu un mirstošu personu cilvēktiesību un ciešamību aizsardzību;

Eiropas Padomes Parlamenta rīcības asamblejas Ieteikums 1560 (2002) “Ceļš uz saskaņotiem centieniem muguras smadzeņu bojājumu ārstēšanai”;

Eiropas Padomes Parlamenta rīcības asamblejas Ieteikums 1592 (2003) “Ceļš uz personu ar invaliditāti pilnīgu sociālo iekārtošanu”;

Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas Ieteikums 1598 (2003) par zīmju valodas aizsardzību Eiropas Padomes dalībvalstīs;

Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas Ieteikums 1601 (2003) par to, kā uzlabot pamesto, aprīes iestādīs dzīvošobērnu likteni;

Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas Ieteikums 1698 (2005) par bērnu tiesībām aprīes iestādīs;

Eiropas Vietjo un reģionlopašvaldību pastveģs konferences (pašlaik Eiropas Padomes Vietjo un reģionlopašvaldību kongress (Kongress)) Rezolūcija 216 (1990) par personu ar invaliditāti rehabilitāciju un integrāciju: vietjo institūciju loma;

Kongresa Ieteikums 129 (2003) un Rezolūcija 153 (2003) par nodarbinātību un neaizsargātāmsabiedrības grupām;

Priskatīt Eiropas Harta par jauniešu līdzdalību vietjos un reģionlpašvaldībās (Kongress), 2003. gada 21. maijs;

Galīgā deklarācija, kas pieņemta 1997. gada oktobrī Strasbūrī, Eiropas Padomes dalībvalstu valsts un valdību vadītājiem sanākot uz Eiropas Padomes otro samītu, kur tika atzīts, ka “sociālā kohēzija ir viena no plašākās Eiropas galvenajām vajadzībām, un šīs jautājums ir jārisina kā būtisks papildinājums cilvēktiesību un cilvēka ciešas veicināšanai”;

Galīgā deklarācija (Maltas deklarācija), kas pieņemta Eiropas Padomes konferencē par sociālās tiesībupieejamību, kura notika 2002. gada 14.–15. novembrī;

Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārieguldījums;

Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989. gada Konvencija par bērnu tiesībām;

Apvienoto Nāciju Organizācijas 1966. gada Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām;

Apvienoto Nāciju Organizācijas 1966. gada Starptautiskais pakts par civilajām un politiskajām tiesībām;

Apvienoto Nāciju Organizācijas 1948. gada Vispārējā cilvēktiesību deklarācija;

Apvienoto Nāciju Organizācijas 1993. gada Paraugnoteikumi par vienlīdzīgāmspējām personām ar invaliditāti;

UNESCO Salamankas paziņojums un 1994. gada Reģistrācijas personu ar pašām vajadzībām izglītībai;

Starptautiskais reģistrācijas paziņojums novecošanās jautājumos, kas pieņemts otrajā Pasaules asamblejā novecošanās jautājumos, kura notika Madridā 2002. gada 8.–12. aprīlī;

Madrides Starptautiskā reģistrācijas paziņojums novecošanās jautājumos 2002. gada Reģionālā stenošanas stratēģija, kas pieņemta Apvienoto Nāciju Organizācijas Eiropas Ekonomikas

---

komisijas konferenc novencošanās jautājums, kura notika Berlīnā 2002. gada 11.–13. septembrī;

Pasaules Veselības organizācijas (PVO) 1980. gada Starptautiskā neveselības, nespējas un nevarības klasifikācija (*ICIDH*);

Pasaules Veselības organizācijas (PVO) 2001. gada Starptautiskā klasifikācija par funkcionalitāti, invaliditāti un veselību (*ICF*);

Starptautiskās Darba organizācijas (*ILO*) 1983. gada Konvencija par personu ar invaliditāti profesionālo rehabilitāciju un nodarbinātību (C159) un attiecīgais *ILO* 1983. gada Ieteikums par personu ar invaliditāti profesionālo rehabilitāciju un nodarbinātību (R168);

Rezolūcija par bērnu un jauniešu ar invaliditāti integrāciju parastajā izglītības sistēmā, ko pieņēma Padome un izglītības ministri, tiekoties Padomē 1990. gada 31. maijā;

Komisijas paziņojums par vienlīdzīgām iespējām personām ar invaliditāti “Eiropas Kopienas jauninvaliditātes stratēģija” (COM(96) 406 galīgā redakcija);

Rezolūcija par vienlīdzīgām iespējām personām ar invaliditāti, ko pieņēma Eiropas Savienības Padome un dalībvalstu valdību pārstāvji, tiekoties Padomē 1996. gada 20. decembrī;

Padomes 1998. gada 4. jūnija Ieteikums par personu ar invaliditāti stāvvietas izmantošanas karti (98/376/EC);

Padomes 1999. gada 17. jūnija Rezolūcija par vienlīdzīgām darba iespējām personām ar invaliditāti (1999/C 186/02);

Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Ceļš uz personām ar invaliditāti pieejamu Eiropu” (COM(2000) 284 galīgā redakcija);

Padomes 2000. gada 27. novembra Direktīva (2000/78/EC), ar ko izveido vispārēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei nodarbinātības un profesijas jautājumos;

Padomes 2000. gada 27. novembra Lēmums (2000/750/EC), ar ko izveido Kopienas rīcības programmu diskriminācijas apkarošanai (2001.–2006. gadam);

Padomes 2001. gada 3. decembra Lēmums (2001/903/EC) par 2003. gadu kā Eiropas Personu ar invaliditāti gadu;

Padomes 2003. gada 6. februāra Rezolūcija “*eAccessibility*” (e-Pieejamība) – uzlabot zināšanu sabiedrības pieejamību personām ar invaliditāti (2003/C 39/03);

Padomes 2003. gada 5. maija Rezolūcija par vienlīdzīgām izglītības un mācību skolniekiem un studentiem ar invaliditāti (2003/C 134/04);

Padomes 2003. gada 6. maija Rezolūcija par kultūras infrastruktūras un kultūras norišu pieejamību personām ar invaliditāti (2003/C 134/05);

Padomes 2003. gada 15. jūlija Rezolūcija par personu ar invaliditāti nodarbinātības un sociālās iekārtas veicināšanu (2003/C 175/01);

Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai: *eAccessibility* (e-Pieejamība) (COM(2005) 425 galīgā redakcija);

Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai: Eiropas Personu ar invaliditāti gada (2003.) norise, rezultāti un vispārīgais novērtējums (COM(2005) 486 galīgā redakcija);

Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Personu ar invaliditāti stāvoklis paplašinātā Eiropas Savienībā: Eiropas rīcības plāns 2006.–2007. gadam” (COM(2005) 604 galīgā redakcija);

Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Vienlīdzīgas iespējas personām ar invaliditāti: Eiropas rīcības plāns” (COM(2003) 650 galīgā redakcija);

Madrides deklarācija “Diskriminācijas aizliegums un pozitīva rīcība sekmīgu sociālo iekārtu veicināšanai”, kas pieņemta Eiropas Nevalstisko organizāciju konferencē, kura notika Madridā, 2002. gada martā;

Barselonas deklarācija: pilsētu un personas ar invaliditāti (1995. gads);

Eiropas Sociālo partneru deklarācija par personu ar invaliditāti nodarbinātību (Eiropa, 1999. gada maijs);

Sociālo partneru deklarācija attiecībā uz Eiropas Personu ar invaliditāti gadu: veicinot iespēju vienlīdzību un darba iespēju pieejamību personām ar invaliditāti (2003. gada 20. janvāris);

Eiropas invaliditātes kustības iesniegumu Eiropas Padomes otrajai Eiropas konferencei par invaliditāti “No vārdiem uz darbiem”, kas apstiprināts Eiropas NVO forumā Madridā 2003. gada 8. aprīlī.